

Verhaal en Werkelijkheid

Culturele betekenissen in medianarratieven

Masterthesis Media en Journalistiek
Faculteit Historische en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam
2004-2005
Marten Boon

Begeleiding: Addy Weijers
Tweede lezer: Bernadette Kester

INHOUDSOPGAVE

IN HET KORT	5
INLEIDING	6
<i>Doel en probleemstelling</i>	6
<i>Deelvragen en Opzet</i>	9
FRAMING THEORIE	12
<i>Frames en framing</i>	12
<i>Cultuur in framing theorie</i>	17
<i>Narratieve modellen in framing onderzoek</i>	22
<i>Conclusie</i>	31
<i>Wat is framing?</i>	32
<i>Cultuur in framing</i>	32
<i>Het verhaal in framing</i>	33
<i>Tot slot</i>	34
CULTUUR IN COMMUNICATIE, COMMUNICATIE IN CULTUUR	36
<i>Wat is cultuur?</i>	36
<i>Informatie of Affirmatie? Culturele betekenissen in communicatie</i>	39
<i>Conclusie</i>	45
HET VERHAAL	47
<i>Inleiding</i>	47
<i>Verhaal en Werkelijkheid</i>	47
<i>Common sense presumptions</i>	52
<i>Samengevat</i>	54
<i>Narratieve analyse</i>	55
<i>Crombags verhaalanalyse</i>	58
<i>Conclusie</i>	62
CONCLUSIE & PROBLEEMSTELLING	64
EPILOOG	68
BRONVERMELDING	73

IN HET KORT

- In framing theorie heerst onzekerheid over de conceptualisering van het begrip cultuur.
- Het doel van deze thesis is te komen tot een theoretische conceptualisering van cultuur en de aanzet tot een analyse model waarmee dit concept onderzocht kan worden.
- Dat heeft geleid tot de volgende probleemstelling:

Hoe kunnen de begrippen cultuur en verhaal een bijdrage leveren aan framing theorie en op welke manier moeten deze begrippen daartoe geconceptualiseerd worden?

- Centraal in deze thesis staat betekenisverlening. Het begrip cultuur wordt geconceptualiseerd als een culturele betekenis.
- Culturele betekenissen zijn algemeen gedeelde opvattingen over de werkelijkheid. Deze opvattingen zijn het residu van de ervaring en verheven tot algemeen geldende regels over hoe de wereld in elkaar steekt en behoort te steken.
- Verhalen zijn het menselijke vehikel voor de betekenisverlening. Medianarratieven zijn de dominante vorm waarbinnen dat tegenwoordig geschiedt.
- De werkelijkheid wordt ontsloten in verhalen. Verhalen selecteren, ordenen, interpreteren en evalueren.
- De taal waarmee deze verhalen zijn opgebouwd is deels geworteld in de concrete werkelijkheid (verwijzend naar empirische feiten) en deels in het domein van culturele betekenissen (verwijzend naar algemeen geldende opvattingen over de werkelijkheid).
- Met deze conceptie van cultuur en het verhaal als onderzoeksobject is het mogelijk de invloed van cultuur op frames in teksten te onderzoeken. Crombag c.s. reiken hiervoor een instrument aan.

INLEIDING

Doel en probleemstelling

De constructie van betekenis in medianarratieven werpt vragen van allerlei aard op. Filosofisch rijzen vragen van epistemologische en ontologische aard. Vragen over de relatie tussen tekst en werkelijkheid en in hoeverre deze relatie ons iets kan vertellen over de manier waarop wij de werkelijkheid kennen. Methodologische vragen spitsen zich toe op de constructie. Hoe komen betekenissen tot stand en hoe kunnen wij die methodologisch vaststellen?

Deze thesis is een verkenning van het wetenschapsgebied dat zich bezighoudt met de constructie van betekenis in medianarratieven. De verkenning van dit immense gebied, dat het gebied van de massa communicatie genoemd kan worden, verloopt langs een wetenschappelijk onderscheid dat dwars door het gebied loopt. Aan de ene kant wordt communicatie beschouwd als een cognitief proces van informatietransmissie. Via een proces van encoding en decoding worden mediaboodschappen verzonden en ontvangen. Uit de geaggregeerde handelingen van encoding en decoding ontstaan betekenissen. Betekenissen die worden geconstrueerd in een samenspel tussen journalistieke en consumptieve contexten en processen maar altijd onder het primaat van de cognitieve informatieverwerking.

Aan de andere kant van het onderscheid wordt communicatie benaderd als een cultureel proces waarin niet het primaat ligt bij de informatietransmissie maar bij de culturele componenten van mediaboodschappen. Betekenissen zijn volgens deze benadering niet van informatieve maar van affirmatieve aard. Dat wil zeggen dat de betekennissen die besloten liggen in mediateksten een ritueel karakter hebben. Ze spiegelen ons een werkelijkheid voor die bevestigt dat we in een cultureel systeem van gedeelde waarden en morele regels leven. De constructie van betekenis in deze benadering is de zich steeds herhalende bevestiging van ons wereldbeeld en onze ideeën over hoe de wereld in elkaar steekt en behoort te steken¹.

Betekenis verlenen betekent verklaren. Communicatie is het proces waarbij mensen zich betekenisvol met elkaar verhouden. Communicatie gaat over de

¹ Carey, 1992, pp. 13-18

relatie van mensen tot hun omgeving (werkelijkheid) en hoe mensen hun ervaringen in die werkelijkheid met elkaar delen op een betekenisvolle manier. Communicatie verloopt via symbolische representatie van ervaringen en waarnemingen in de werkelijkheid (gebeurtenissen). De symbolische representatie van deze gebeurtenis ordent, structureert en verklaart wat is waargenomen in een betekenisvol geheel (het verhaal).

De functie van nieuws (als onderdeel van massa communicatie) is het oriënteren van mensen op hun gemeenschap. Nieuws verbindt mensen met hun sociale en maatschappelijke omgeving die hun directe zintuiglijke waarneming overstijgt². Nieuwsverhalen vertellen over gebeurtenissen die buiten de directe waarneming van het individu liggen. Wat deze verhalen vertellen over de werkelijkheid (betekenis) en hoe deze verhalen over de werkelijkheid 'vertellen' (constructie) is onderwerp van deze thesis.

Een van de grote tradities in het hier bedoelde gebied is framing onderzoek. Framing onderzoek houdt zich bezig met de bestudering van de constructie van betekenissen in het communicatieproces, met de nadruk op cognitieve informatieverwerking en de effecten van mediaboodschappen. De tekst is het belangrijkste onderwerp van analyse. Framing onderzoek veronderstelt dat frames en hun beoogde effecten zich manifesteren in de tekst. Daarbij ligt het accent op informatie.

De ambitie van deze thesis is, ten eerste, het (her)waarderen van een culturele component in framing. Deze component valt uiteen in een theoretische aanscherping en een methodisch alternatief om deze te onderbouwen.

Na een globale verkenning van de theoretische concepten van framing zoals die gebruikt worden in recent onderzoek, zal beargumenteerd worden waarom een culturele benadering van dit type onderzoek ook kan leiden tot de ontsluiting van relevante betekenissen in teksten. Cultuur wordt in framing onderzoek onderkend als een belangwekkend element, maar altijd in de zin van het water waarin de vis zich beweegt. Cultuur is alomtegenwoordig maar wordt in framing onderzoek zelden geproblematiseerd; cultuur wordt verondersteld maar vrijwel nooit geoperationaliseerd.

² Pan & Kosicki, 1993, p. 60

Daarom wordt hier getracht aan te tonen dat het begrip cultuur heel goed te operationaliseren is, en wel via narratieve theorie. Aangevoerd zal worden dat culturele waarden zich in verhalen nestelen en dat verhalen voor anker gaan op deze culturele waarden. Culturele waarden liggen ten grondslag aan verhalen en dus aan betekenissen in teksten. Narratieve analysemethoden bieden handvatten om deze betekenissen te ontsluiten.

In framing theorie wordt het begrip verhaal vaak halfslachtig gebruikt. Dat is jammer, want narratieve analyse modellen kunnen bijdragen aan de doelstellingen van framing analyse. Framing analyse heeft als doel betekenissen in medianarratieven bloot te leggen. Daarvoor worden zeer uiteenlopende modellen en methoden gebruikt waarvan ik er in hoofdstuk 1 enkele zal bespreken. Het begrip *narrative* wordt daarbij veelvuldig gebruikt maar het lijkt alsof het gebruik ervan zich beperkt tot een buzzword-achtige toepassing: een modieus begrip dat iets laat doorschemeren van een narratieve conceptualisering zonder dat daar ook de operationele en methodische consequenties aan verbonden worden.

De kracht van een narratieve conceptualisering van medianarratieven is dat het recht doet aan de verhalende aspecten van de journalistiek. Er kan geen sprake zijn van een alomtegenwoordigheid van het verhaal zonder dat ook journalistieke producties begrepen kunnen worden als verhalen. Het verhaal is een belangrijke sociale vorm waarmee menselijke ervaringen worden geordend, geïnterpreteerd en begrepen. Wordt voor een dergelijke conceptualisering gekozen dan moeten ook overeenkomstige modellen en methoden worden ingezet die het verhaal ook werkelijk beschrijven en analyseren. En daar schort het regelmatig aan in framing onderzoek dat zich tegen de narratieve discipline aanschurkt.

Uiteindelijk zal deze argumentatie uitkomen bij de narratieve analyse methode van Crombag, Van Koppen en Wagenaar³. Crombag's verhaal analyse beoogt het vinden van een centrale verankering waarmee de gepresenteerde feiten en inferenties in een verhaal worden gelegitimeerd. Bovendien verleent deze methode inzicht in de ordening van feiten en inferenties en doet zo recht aan de verhaalstructuur van teksten. Het neemt het verhaal

³ Crombag, Van Koppen & Wagenaar, 1994.

voor wat het is: een afgesloten geheel waarin elk onderdeel zijn functie en betekenis heeft.

Behalve een verhaal analyse, is Crombag's model gebaseerd op de culturele verankering van taal en verhaal: zoals zal worden beargumenteerd wordt de werkelijkheid niet alleen geordend door het verhaal maar tevens geëvalueerd. De kern van Carey's culturele definitie van communicatie is dat communicatie (door middel van taal en verhaal) niet alleen descriptief is, maar ook evaluatief, prescriptief en performatief. Communicatie is het delen, bevestigen en versterken van gedeelde opvattingen over de werkelijkheid⁴.

De doelstelling van deze thesis is het construeren van een theoretische grondslag voor een meer cultureel georiënteerde definitie van framing onderzoek. Vanuit deze doelstellingen is de volgende probleemstelling gedefinieerd:

Hoe kunnen de begrippen cultuur en verhaal een bijdrage leveren aan framing theorie en op welke manier moeten deze begrippen daartoe geconceptualiseerd worden?

Deelvragen en Opzet

De probleemstelling in ogenschouw nemende, is ervoor gekozen de verschillende kernbegrippen van de argumentatie tot hoofdstukthema's te verheffen: framing theorie, cultuur en verhaal. Deze begrippen worden onderzocht en uitgewerkt aan de hand van een aantal deelvragen. Allereerst wordt het begrip framing behandeld. Daarbij staan de volgende vragen centraal:

- Wat is framing en welke doelstellingen stelt framing onderzoek?
- Hoe worden binnen framing onderzoek de begrippen cultuur en verhaal gebruikt?

Het problematiseren van cultuur in framing theorie en onderzoek veronderstelt een beschouwing van de plaats en functie van cultuur in communicatie. Daarom zal gekeken worden naar hoe cultuur wordt gedefinieerd in de literatuur over

⁴ Carey, 1992, pp. 25-27

communicatie en betekenisverlening. Daarbij zijn de volgende deelvragen leidend:

- Wat is cultuur en waarom kan het een bijdrage leveren aan framing onderzoek?
- Hoe kan het begrip cultuur geconceptualiseerd worden?

Ten derde zal de rol van verhalen als sociale vorm in communicatie beschouwd worden. Dan rijst de vraag hoe mensen betekenis geven aan ervaringen en hoe deze zinvol gedeeld worden met anderen. Deze vragen verwijzen naar de rol van verhalen in communicatie binnen culturele systemen. Naast de algemene, constituerende eigenschappen van verhalen, wordt ook beargumenteerd waarom een narratieve conceptualisering van waarde kan zijn bij het onderzoeken van betekenisconstructie in medianarratieven. Narratieve theorie en de daarin gehanteerde begrippen, concepten, modellen en analyse methoden zijn zeer divers: in dit hoofdstuk zal ik mij zoveel mogelijk beperken tot het beantwoorden van de volgende deelvragen:

- Waarom biedt het verhaal aanknopingspunten om culturele betekenissen te onderzoeken?
- Hoe kan narratieve analyse ingezet worden om culturele betekenissen te ontsluiten?

In hetzelfde hoofdstuk tenslotte, zal aan de hand van een laatste deelvraag een beschrijving worden gegeven van de aan Crombag c.s. ontleende verhaalanalyse en de theoretische en methodologische bijdrage die dit kan leveren aan het opnemen van meer cultureel georiënteerde theoretische concepten in framing theorie.

- Hoe kan narratieve analyse een bijdrage leveren aan framing onderzoek?

Crombag's verhaalanalyse is een methode die de ontsluiting mogelijk maakt van wat ik hier noem culturele betekenissen in teksten. Hieronder volgt een korte introductie van wat ik versta onder culturele betekenissen.

In een afsluitend hoofdstuk worden de conclusies uit hoofdstuk vier teruggekoppeld naar de doelstelling van deze thesis. In deze slotbeschouwing zal getracht worden aan te geven hoe een geslaagde synthese van het cognitief

georiënteerde transmissie model van communicatie, in de vorm van framing theorie, en het cultureel georiënteerde rituele model, in de vorm van narratieve theorie, kan geschieden via de in deze thesis beschreven theoretische en methodologische aanvullingen op het framing onderzoek.

FRAMING THEORIE

Frames en framing

In dit hoofdstuk wordt de traditie van framingonderzoek kritisch beschouwd waarbij de volgende vragen leidend zijn:

- Wat is framing en welke doelstellingen stelt framing onderzoek?
- Hoe worden binnen framing onderzoek de begrippen cultuur en verhaal gebruikt?

Waar begint de kritische beschouwing van een onderzoeksgebied zo verspreid en gefragmenteerd als de traditie van framingonderzoek? Het is zelfs maar de vraag of er gesproken kan worden van één traditie van onderzoek. Een aanzet tot afbakening van het gebied geeft Entman in 1993 in een korte oproep getiteld *Framing: toward clarification of a fractured paradigm*. Hij grijpt het uitdijende gebied van framingonderzoek als *casestudy* aan om een betoog te houden voor meer theoretische nauwkeurigheid en samenhang in de communicatiewetenschap als geheel. De essentie van zijn constatering is dat het concept framing zich op verschillende gebieden manifesteert. Entman beperkt zich tot minimaal vier gebieden in het communicatie proces: de zender ("the communicator"), de tekst, de ontvanger en de cultuur⁵.

Geleid door frames, maakt de zender bewuste of onbewuste keuzes in de productie van communicatieteksten. De frames manifesteren zich in de tekst⁶. Ook de ontvanger maakt, wederom bewust of onbewust, gebruik van frames die wel of niet corresponderen, maar in ieder geval interacteren met de in de tekst ingebedde frames. Dit proces van zender naar ontvanger is ingebed in een culturele context. In feite, zo stelt Entman, is cultuur datgene waarbinnen alle gemeenschappelijk gebruikte frames zich manifesteren en in discourses empirisch vaststelbaar zijn⁷.

⁵ Entman, 1993, p. 52

⁶ Entman somt een aantal indicatoren op, maar die zijn hier weggelaten. De wijze waarop frames zich manifesteren zijn even veelvuldig als er theoretische concepten van frames zijn in de literatuur. Enkele voorbeelden hiervan zullen later aan bod komen.

⁷ Ibid. pp. 52-53

Daarmee geeft Entman zowel een verantwoording voor de relevantie van framingonderzoek als een theoretische focus voor een synthese van het concept frame:

"Analysis of frames illuminates the precise way in which influence over a human consciousness is exerted by the transfer (or communication) of information from one location – such as speech, utterance, news report, or novel – to that consciousness."⁸

Hiermee introduceert Entman een aantal belangrijke issues die in vrijwel elke definitie van framing terug te vinden zijn. Framing heeft te maken met beïnvloeding, het menselijke bewustzijn, communicatie (transmissie) en informatie. Maar de belangrijkste begrippen zijn voor Entman 'selectie' en '*salience*'⁹. In een van zijn meest geciteerde passages stelt Entman dat:

"To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation and/or treatment recommendation."¹⁰

Door selectie van bepaalde delen van de waargenomen werkelijkheid, en dus door uitsluiting van andere delen ervan, roept de journalist een bepaald beeld op. Door te selecteren wordt bepaalde informatie opvallender gemaakt dan andere. Afhankelijk van welke informatie of welk beeld van de werkelijkheid in het oog springend gemaakt is, zal de werkelijkheid worden opgevat volgens de definitie die het frame voorstelt. In politieke communicatie en politiek nieuws stellen frames de grenzen van het debat. Er is meestal beperkte ruimte voor zogenaamde *counterframes*¹¹. De selectie van bepaalde informatie legt de nadruk op een bepaalde probleemdefinitie van de waargenomen werkelijkheid en stuurt daarmee het denken over de kwestie in een bepaalde richting, waarbinnen slechts een beperkte ruimte is voor een alternatieve zienswijze. Vaak worden frames vervat in een zich herhalend en zelfbevestigend woordgebruik.

⁸ Entman, 1993, pp. 51-52

⁹ Van Dale: *salient*: saillant, opvallend

¹⁰ Entman, 1993, p. 52

¹¹ Entman, 1993, p. 55

Gebruikte terminologie is geladen met connotaties en betekenissen die verwijzen naar een bepaald frame.

Entman is in zijn definitie doordrongen van het effect dat frames hebben op ons wereldbeeld. Hij dicht frames een bijna ongebreidelde macht toe in de dwingende wijze waarop frames in communicatieteksten bepaalde werkelijkheidsbeelden aan de lezer kunnen opdringen. Door de fundamentele tweeledigheid van selectie is het voor lezers met weinig achtergrondkennis vrijwel onmogelijk om niet het zich in de tekst opdringende frame te aanvaarden¹². Entman spreekt over de macht van frames en de effecten die frames hebben op de cognitieve informatie verwerking van mensen. Hij neigt daarmee sterk naar een kritische traditie in sociologisch, politicologisch en communicatie onderzoek die zich bezighoudt met media effecten op opinievorming, publiek debat en openbaar bestuur. Framing wordt in essentie gezien als dominerend in publiek debat en opinievorming en vervormend en manipulatief in representatie.

In die zin zijn er overlappingen met *agenda setting* onderzoek. Een voorbeeld daarvan is een onderzoek van de Amerikaanse media onderzoeker Paul Brewer. In een recente studie onderzoekt hij de functie van frames in de opinievorming over andere landen onder Amerikanen. Hij stelt zich de vraag of frames (in)directe cognitieve verbanden kunnen oproepen tussen issues op de binnenlandse politieke agenda en opinies over andere landen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van concepten uit de cognitieve psychologie¹³.

Dit type framing onderzoek legt de nadruk sterk op cognitieve informatieverwerking en effecten van mediaboodschappen. Framing onderzoek modelleert communicatie als een cognitief proces van informatietransmissie. De nadruk ligt op de in de tekst in lexicale keuzes en retorische structuren versleutelde boodschappen en de cognitief-interpreterende ontsluiting ervan door de lezer. De vraag is nu of deze accenten ook bij andere auteurs gelegd worden. Allereerst zal daarom het gebied van framing onderzoek eerst theoretisch verder verkend worden.

Framing onderzoek leunt op concepten uit de sociologie en de psychologie. De Amerikaanse socioloog Erving Goffman is een van de eersten

¹² Entman, 1993, p. 54

¹³ Brewer, Graf & Willnat, 2003, pp. 493-408

die met het concept 'frame' werkt. Volgens Goffman (1974) volgt de ordening, classificatie, interpretatie en verklaring van individuele ervaringen een bepaald patroon dat hij 'schemata van interpretatie' ofwel 'frames' noemt¹⁴. Frames categoriseren en helpen zodoende grip te krijgen op de waarneming.

Volgens Goffman is frame analysis in de eerste plaats de analyse van de cognitieve, persoonlijke organisatie van ervaring. Als socioloog claimt Goffman claim dat het onderzoeken van de manier waarop mensen hun ervaring organiseren niet louter gebaseerd kan worden op de bestudering van sociale activiteit en interactie. Kijkend naar gedrag en interactie kunnen dan veronderstellingen worden afgeleid over de wijze waarop ervaring georganiseerd wordt, maar daarin schuilt het gevaar dat deze veronderstellingen impliciet blijven en niet geproblematiseerd worden. Goffman kaart deze kwestie in de sociologie aan als het probleem van wat je de cognitieve processen van representatie van sociale activiteit zou kunnen noemen. Met andere woorden, hij verlegt de focus van aandacht van de ontologisch georiënteerde vraag wat realiteit is, naar onder welke voorwaarden wij denken dat iets realiteit is¹⁵.

Dit concept is door Gitlin (1980) betrokken op nieuwsmedia. Het individuele ervarings- en verwachtingspatroon dat de kern is van Goffman's schemata, is door Gitlin geïnterpreteerd als de "stelselmatige selectie, benadrukking en uitsluiting" van informatie in de context van de journalistieke praktijk. De individuele schemata zijn vervangen door geprofessionaliseerde beroepsroutines die resulteren in een vergelijkbaar concept van frames. Of in de woorden van Gitlin:

"[frames] enable journalists to process large amounts of information quickly and routinely [and to] package the information for efficient relay to their audiences"¹⁶.

Uit de cognitieve psychologie zijn vergelijkbare concepten bekend die verwijzen naar de structuren in cognitieve representaties en de gevolgen daarvan voor informatieverwerking. Het structureren van informatie in frames

¹⁴ Reese, 2001, p. 11; Pan & Kosicki, 1993, p. 56

¹⁵ Gamson, 1975, p. 603

¹⁶ in: Pan & Kosicki, 1993, p. 56

heeft tot gevolg dat bepaalde informatie meer aandacht krijgt in de cognitieve verwerking ervan. In deze benadering van de menselijke cognitie wordt verondersteld dat informatieverwerking gestructureerd en theorie gestuurd verloopt¹⁷. Vooral in receptie onderzoek naar de effecten van frames op de opinievorming onder mediagebruikers wordt veelvuldig gebruik gemaakt van cognitieve modellen uit de psychologie.

Het begrip frame is dus tweeledig. Ten eerste is een frame de uitkomst van een actief proces (framing, zie hieronder) van betekenisconstructie dat tot uitdrukking komt in de tekst. Frames manifesteren zich op velerlei wijzen in de tekst. Beter geformuleerd, frames worden op velerlei wijzen onderzocht en blijken zich dan op allerlei niveaus in de tekst te manifesteren. Daarover later meer.

Ten tweede zijn frames niet beperkt tot het domein van de tekst. Frames als het resultaat van framing brengen geconstrueerde betekenissen in de tekst in. Deze worden echter gelezen door individuen met eigen cognitieve representatieschema's, eigen ervaringen, ofwel eigen frames die zowel apart als in samenwerking met de tekstuele frames functioneren. Na het structuralistische positivisme van de jaren zeventig waarin men veronderstelde door inhoudelijke analyse van de tekststructuur tot objectief kenbare betekenissen van de tekst door te dringen¹⁸, heeft inmiddels niet alleen de framing-traditie maar het hele wetenschapsgebied dat zich bezighoudt met tekstanalyse en betekenis zich meer rekenschap gegeven van het tweeledige karakter van betekenisconstructie.

Bovendien is er een derde punt waarvan elke bespreking van frames en framing zich rekenschap dient te geven, namelijk de vraag hoe frames ontstaan en zich handhaven en ontwikkelen. Dan gaat het over de strijd om betekenissen waarin verschillende politieke en maatschappelijk actoren al hun middelen inzetten om zich hoorbaar te maken en hun visie over te brengen op het publiek. Daarin speelt de nieuwsorganisatie een rol maar ook de journalistieke praktijk en de bronnen- en feitenselectie. De vraag in welke verhouding deze thesis staat tot vragen over macht en hegemonie worden in de epiloog behandeld.

¹⁷ Pan & Kosicki, 1993, p. 57

¹⁸ Bal, 1989, pp. 11-12

Cultuur in framing theorie

Betekeningen mogen dan niet los van de lezer kenbaar zijn, er zijn tenminste twee beperkende factoren die cultureel en in de tekst betekenisparameters stellen. Alle nieuwscommunicatie, in de literatuur aangeduid met nieuws discours, vindt plaats binnen een sociaal-cultureel domein. Dat domein bestaat uit gedeelde opvattingen over een samenleving; opvattingen die vaak triviaal van aard zijn maar door iedereen worden ingezet in het verlenen van betekenis aan de waargenomen werkelijkheid, hetzij primair via de eigen waarneming of secundair via nieuwsteksten¹⁹. Entmans poging te komen tot een eenduidig framing paradigma onderscheidt ook een culturele component. Cultuur definieert hij als de voorraad van algemeen gedeelde frames. In die zin beschouwt hij cultuur als empirisch vaststelbaar in de gedeelde frames die binnen discourses worden opgeroepen en ingezet. Hij besteedt hier echter verder geen aandacht aan.

De tweede factor ligt in het domein van de tekst en de taal. Een nieuwstekst is (als elke andere tekst) een systeem van tekendragers dat georganiseerd is volgens bepaalde regels²⁰. De keuzes die journalisten maken in de structurele inrichting van de tekst en de woordkeuze stimuleren een bepaalde lezing van de tekst die volgens Pan & Kosicki overlap zal vertonen met de uiteindelijke betekenissen die de lezer genereert uit de tekst²¹.

De gebruikte terminologie op dit gebied wekt nogal eens verwarring. Framing-onderzoek is zeer gefragmenteerd en zoals Entman betoogt is er geen eenduidige definitie van de termen frame en framing. Zoals we hierboven al zagen, zijn de begrippen globaal te definiëren. Framing is dan het proces van betekenisconstructie. Dit wordt in de literatuur op verschillende niveaus gedefinieerd. Frame verwijst in enge zin naar het tekstuele residu van dit proces. In bredere zin is een frame een afgebakend interpretatieschema dat als raam dient voor waarneming en betekenisverlening. Deze globale definities worden in de literatuur op zeer verschillende wijzen ingevuld en geoperationaliseerd.

¹⁹ Pan & Kosicki, 1993, p. 57

²⁰ Hall, 1980, pp. 128-132

²¹ Pan & Kosicki, 1993, pp. 57-58

Framing is een actief proces²² waarbij informatie in een bepaalde context wordt geplaatst met als gevolg dat bepaalde elementen meer aandacht krijgen en anderen minder, zoals al geconstateerd door Entman. Framing is het actief construeren van betekenissen waarin ideologie en machtsrelaties een belangrijke rol spelen, in die zin dat in de samenleving verschillende sociale en institutionele belangen met elkaar concurreren²³.

Een frame wordt gereflecteerd in nieuwsteksten²⁴ maar de totstandkoming van een frame blijft buiten de tekst. Daarom is het van groot belang onderscheid te maken tussen beide begrippen. Je zou kunnen stellen: framing is actief, frame is passief. De bovenstaande definitie van Entman lijkt een omvattende beschrijving van het handelende 'to frame'. Deze definitie is echter beperkt omdat de nadruk ligt op de selectie met als doel het accentueren van een bepaalde lezing van een tekst. In die zin is het een concrete en praktische definitie die verwijst naar de journalistieke beroepspraktijk waarin journalisten op basis van een bepaald interpretatiekader (frame) delen van de waargenomen werkelijkheid selecteren en presenteren. In feite leidt Entman's definitie niet tot een analyse van de totstandkoming van een frame, ofwel "the social process of meaning-making"²⁵, maar tot de bruikbaarheid ervan in het concreet-praktische. Temeer daar Entman zich in zijn belangrijkste analyse beperkt tot de tekst²⁶. Entman's definitie is verwant met de definitie van frame van Ghanem et al:

²² Reese, 2001, p. 7

²³ Reese, 2001, p. 9

²⁴ In de literatuur worden verschillende benamingen gebruikt voor het benoemen van teksten die in een journalistieke context totstand zijn gekomen. Entman spreekt van een communicatietekst waar Ghanem et al spreken van "news content". In het vervolg zullen verschillende benamingen gebruikt worden: nieuwstekst of nieuwsmediatekst of kortweg tekst. Daarmee wordt zonder uitzondering bedoelt een tekst die in een journalistieke, 'nieuws' context totstand is gekomen, zij het beeld, geluid of geschreven tekst.

²⁵ Durham, 1998, p. 101

²⁶ Entman, 1991

“A frame is a central organizing idea for news content that supplies a context and suggests what the issue is through the use of selection, emphasis, exclusion and elaboration”²⁷.

Ook bij andere auteurs ligt het accent op het kneden van de waargenomen werkelijkheid in een nieuwstekst om bepaalde betekenissen te benadrukken. Framing beperkt zich echter niet tot de journalistieke methodiek. In een globale verwijzing naar Stuart Hall, betoogt Reese dat het “definiëren van de situatie” de kern is van framing. Als dit op overtuigende en dwingende wijze gebeurt dan leidt dit tot het ontstaan van een frame dat de criteria aandraagt om alle verdere ontwikkelingen van de situatie te beoordelen op hun relevantie. De relevantie om verslagen te worden in een nieuwstekst²⁸. Framing is dan het proces dat leidt tot een frame in de zin van Goffman's schemata van interpretatie. In de woorden van Gamson en Modigliani is het frame dan een “central organising idea”²⁹ voor verlenen van betekenis (of zin) aan gebeurtenissen. Bij Gamson en Modigliani duikt ook de term relevant op: het frame duidt aan wat belangrijk is en wat niet³⁰. Framing leidt dus tot een afgebakend kader dat houvast verleent bij het interpreteren en betekenen van de waargenomen werkelijkheid.

Ondanks het hier gemaakte onderscheid tussen frame en framing blijft het ook voor gerenommeerde auteurs op dit gebied een problematisch onderscheid. In zijn omvattende relaas over de perspectieven op framing-onderzoek presenteert Reese een definitie van framing. Curieus genoeg begint hij zijn definitie echter met de woorden: “Frames are...”. De volledige definitie luidt:

“Frames are *organizing principles* that are socially shared and *persistent* over time, that work *symbolically* to meaningfully *structure* the social world.”³¹

Reese schrijft aan frames een macht toe die opduikt uit de verschillende definities van frames. De organiserende, categoriserende, interpreterende en betekende kracht van frames,

²⁷ In: Reese, 2001, p. 10

²⁸ Parafraze van een citaat van Stuart Hall in Reese (2001, p. 11)

²⁹ Deze verwoording troffen we eerder al aan bij Ghanem et al.

³⁰ Reese, 2001, p. 11

³¹ Reese, 1991, p. 11 (cursieven van de auteur)

"..give frames a power, actively to bring otherwise amorphous reality into a meaningful structure, making it more than the simple inclusion or exclusion of information." ³²

Rijst de vraag in welke zin een frame meer is dan alleen informatie? Reese onderscheidt in zijn bovengenoemde definitie zes componenten. De eerste component is het organiserende karakter van frames. Reese stelt dat over het algemeen op twee manieren gekeken wordt naar deze eigenschap: cognitief en cultureel. Cognitief organiserende frames leggen het accent op de informatie in teksten en nodigen de lezer uit over de beschreven kwestie na te denken in termen van de in de tekst aangedragen informatie. Dit noemt Reese 'tactische' frames: zij bewerkstelligen een bepaald effect op het onmiddellijk toegepaste denken over concrete kwesties.

Cultureel organiserende frames liggen dieper verankerd in het culturele bewustzijn van mensen. Het zijn hardnekkige, algemeen gedeelde frames die niet als tactische frames de individuele teksten organiseren maar het nieuws discours: deze frames reiken verklaringen aan voor een bredere sociale realiteit³³. Dergelijke frames hebben ook een hogere graad van sociaal gedeelde aanvaarding als verklaring voor de waargenomen realiteit en zijn door de tijd moeilijk te veranderen.

Reese stelt hier geheel terecht de vraag: hoe omvattend is een frame? Reese bevraagt de effectiviteit van frames. De latente vraag in framing onderzoek is naar het bereik van een frame: in welke mate slaagt het frame erin betekenis te verlenen aan de waargenomen werkelijkheid? Reese geeft hier antwoord op met zijn onderscheid tussen het diepe, gedeelde culturele frame en het meer oppervlakkige cognitieve ad hoc frame³⁴.

Hier raakt Reese aan Entman. Ook Entman onderscheidt een culturele component, die hij definieert als de "*stock of commonly invoked frames*"³⁵. Beide auteurs hebben het vermoeden van frames die op verschillende niveaus van betekenende kracht opereren. Frames met een grote reikwijdte en verklarende

³² Ibid. p. 11

³³ Ibid. p. 12-13

³⁴ Reese, 2001, pp. 12-13

³⁵ Entman, 1993, p. 53

kracht – frames die in hun betekenisverlening aan de waargenomen werkelijkheid geloofwaardig zijn – worden door beide auteurs als cultureel gezien. In feite hebben frames een intrinsieke culturele waarde: ze vertegenwoordigen geen starre positie maar een manier van kijken naar de werkelijkheid. Het zijn, om met Pan & Kosicki te spreken, thema's; thema's van en over menselijke interactie. In die zin moet ook Reese' organiserende kwaliteit van frames geïnterpreteerd worden: als organiserende thema's waarvan de aanwijzingen in nieuws discours, individuen en sociale en culturele praktijken te vinden zijn³⁶.

Impliciet stelt Reese dat er niveaoverschillen zijn in de reikwijdte van frames. De vraag is of hij dat bedoelt in tekststructurele zin of in strikt verklarende zin. Met andere woorden, treden cognitieve frames meer aan de oppervlakte dan culturele frames of gaat het om de thematische omvatting van frames? Reese impliceert hier tevens een temporale dimensie. Frames ontwikkelen zich voortdurend. Voordat gesproken kan worden van frames als *organising principles* moet de onderzoeker zich realiseren dat frames nooit vanzelfsprekend zijn. Zoals Durham zeer terecht opmerkt hebben framing onderzoekers vaak de neiging het uit hun onderzoek gedestilleerde frame a priori te bestempelen tot het organiserend principe zonder aandacht te schenken aan de totstandkoming van het frame. Framing is volgens Durham “[the] social process of meaning-making”³⁷, waarin verschillende *social narratives* concurreren om zich Entman's *problem definition* toe te eigenen.

Dat neemt echter niet weg dat er diepe, hardnekkige en langdurige frames ontstaan die meer op de achtergrond figureren maar daarmee niet minder belangrijk zijn. Zoals Reese zegt, liggen deze frames in het diepere culturele bewustzijn en organiseren zij niet individuele teksten maar discourses. *The contest for meaning* treedt niet aan de oppervlakte, de thematische invalshoek wordt opgenomen in individuele schemata en het frame wordt een cultureel gedeelde veronderstelling.

Reese neemt echter de reikwijdte van het culturele frame wat te letterlijk. Als voorbeeld geeft hij het *Cold War* frame³⁸. Dit frame draagt talloze

³⁶ Reese, 2001, p. 14

³⁷ Durham, 1998, p. 101

³⁸ Reese, 2001, p. 13

betekenissen in zich en is volgens Reese in staat grote mondiale verbanden te duiden. Met deze illustratie werpt Reese echter meer vragen op dan hij beantwoordt. Is een dergelijk frame als cultureel te definiëren? Zijn strategische frames wel cultureel? Zijn de geconnoteerde, onderliggende betekenissen van een dergelijk frame niet belangrijker dan het genoemde frame zelf? Met andere woorden, heeft een dergelijke categorie frames analytische en betekenende kracht? Is het niet een te generieke categorie?

Pan en Kosicki geven de aanzet tot een andere definitie van een culturele categorie frames. Het domein waarbinnen alle communicatie zich afspeelt, bestaat volgens Pan en Kosicki uit "*shared beliefs about society*". Gedeelde overtuigingen die algemeen geaccepteerd zijn binnen een cultureel systeem als "*common sense or conventional wisdom*"³⁹. Anders dan Reese' cold war frame, duiden Pan en Kosicki hier op hele basale maar diep gewortelde aannames over hoe de wereld in elkaar steekt.

Narratieve modellen in framing onderzoek

Deze passages zijn alleen bedoeld om de lezer een indruk te geven van de mogelijke variatie als het gaat om het onderzoeken van betekenisconstructie in medianarratieven. Bovendien is hier gekozen voor een kleine selectie artikelen die een narratieve benadering hebben gekozen, in verband met het thema van deze thesis. Deze selectie is gemaakt vanuit de gedachte te illustreren dat er vrijuit leentjebuurt wordt gespeeld bij tal van wetenschappelijke disciplines en dat het narratieve concept bij geen van de auteurs een gelijkenis vertoont. Ettema sluit aan bij een theorie die oorspronkelijk voor de historiografie werd ontwikkeld, Adebani neemt een politicologische insteek, Pan et al maken een mix van event studies, discours analyse en framing theorie en Thornborrow en Fitzgerald zoeken hun heil in een model ontleent aan literatuurstudies.

Deze selectie is klein en wordt vrijblijvend besproken. Toch wordt getracht in de conclusie van dit hoofdstuk tot een paar generalisaties te komen.

³⁹ Pan & Kosicki, 1993, p. 57

Ettema, 1988

Dat journalisten verhalen maken is geen vernieuwende visie. Dat journalisten wellicht moeite hebben met de term 'verhaal' is ook niet nieuw. Dat komt door de connotaties van vermaak en 'human interest'. Bovendien beschouwen journalisten zich liever als verzamelaars van feiten dan als verhalen vertellers. Journalistiek is objectiviteit en waarheidsvinding, geen met verhalen geassocieerde manipulatie. Die bijmaak leidt echter af van de betekenis van de term 'verhaal' in de journalistieke context. Verhaal slaat namelijk niet primair op de inhoud maar op de vorm⁴⁰. Of zoals Micheal Schudson het zegt:

"The power of the media lies not only (and not even primarily) in its power to declare things to be true, but in its power to provide the forms in which the declarations appear. News in a newspaper or on television has a relationship to the "real world", not only in content but in form; that is, in the way the world is incorporated into unquestioned and unnoticed conventions of narration [..]"⁴¹

Deze veronderstelling wordt hierboven in het tweede hoofdstuk ook al genoemd. De conceptualisering van het journalistieke product als een verhaal legt de nadruk op de structurele (*formal*) eigenschappen van het verhaal en de consequenties daarvan voor de betekenisverlening. Of zoals Hayden White zegt over de verhalende disciplines (geschiedkundigen, journalisten):

"[they employ] an apparatus for the *production of meaning*, rather than [...] a vehicle for the transmission of information about an extrinsic referent."⁴²

White's visie op het narratief is ontleend aan zijn werk over narrativiteit in de geschiedwetenschappen. Hij argumenteert dat de geschiedschrijver een morele matrix over de beschreven werkelijkheid legt die niet in de werkelijkheid besloten ligt. De autoriteit (autoriteitsclaim, waarheidsclaim) van het verhaal wordt dan verleend door de morele kracht van de werkelijkheidsbeschrijving waarmee de

⁴⁰ Ettema, 1988, p. 8

⁴¹ Schudson, 1982, p. 98

⁴² White, 1984, p. 19

schijnbare gelijkheid die het beschrevene heeft met de werkelijkheid versterkt wordt. Deze morele kracht is essentieel in zijn concept van narrativiteit⁴³.

Dit concept passen Ettema en Glasser toe op onderzoeksjournalistiek. Hun uitgangspunt is dat onderzoeksjournalistiek traditionele deugden vertegenwoordigt door verhalen te vertellen over ondeugd en onrecht⁴⁴. Het gebruikte onderzoeksmateriaal bestaat uit drie verhalen die met journalistieke prijzen zijn beloond en diepte interviews met de journalisten achter deze stukken. De vraagstelling van het onderzoek richt zich op narratieve strategieën voor het verwezenlijken van schuld en onschuld in onderzoeksjournalistiek.

De eerste stap in de vorming van een verhaal is het onderscheiden van het 'slachtoffer' en het 'dramatiseren' van zijn of haar slachtofferschap. Zonder een duidelijk slachtoffer kan er ook geen morele verontwaardiging ontstaan, en dat is volgens Ettema en Glasser wel het uitgangspunt van elk narratief. De geloofwaardigheid en de morele kracht van een verhaal draaien om het contrast tussen de onschuld van het slachtoffer en de gruwel van wat hem overkomen is. Het verscherpen van de onschuld is een belangrijke strategische stap voor de onderzoeksjournalist.

Bovendien wordt de onschuld en het slachtofferschap benadrukt door de beoogde slachtoffers alle ruimte te geven de gruwel van hun belevenissen te herbeleven in het verhaal.

Geconfronteerd met deze strategische opbouw van hun verhalen reageren journalisten afwijzend. Zij neigen tot het objectiveren van de gemaakte keuzes door bijvoorbeeld te wijzen op het 'objectieve' belang van een getuigenis die gebruikt wordt om een gebeurtenis te beschrijven.

Het contrast met het slachtofferschap wordt gerealiseerd door te wijzen op systeemfalen. Door schuld onpersoonlijk te maken wordt het contrast tussen een onschuldig slachtoffer en de gruwel van een genadeloos en onbetrokken systeem verscherpt. Deze strategische stap is er tevens op gericht om de relatieve ambivalentie over de rol van de echte daders in de verhalen te versterken. Er is geen sprake van een uitgesproken daderschap omdat de daders zelf gevangen zitten in een nalatig systeem dat van hen net zo goed slachtoffers maakt. In deze

⁴³ Ettema, 1988, pp. 10-11

⁴⁴ Ibidem, p. 11

morele aanscherping van schuld en onschuld ligt de crux van de narratieve strategie van de onderzoeksjournalist: het creëren van een

“[...] farce that provokes righteous indignation, farce that demands a turn in the moral order[...]⁴⁵”

Ondanks de duidelijk te onderscheiden strategische keuzes die door de journalist zijn gemaakt in de rangschikking van het bronnenmateriaal waarover beschikt kon worden, geven de journalisten zelf aan deze keuzes niet gemaakt te hebben. Zij zeggen niet te handelen uit strategische overwegingen maar simpelweg gekozen te hebben voor het beste materiaal dat beschikbaar was. Een van de journalisten brengt voort aan dat zij een getuigenis gebruikte omdat deze werd gegeven door mensen die geen belangen vertegenwoordigden; als omstanders hadden zij geen connectie met daders en slachtoffers anders dan die van objectieve getuigen.

Voor Eetema is juist dit argument een ondersteuning van zijn hypothese: de zogenaamd ongebonden omstanders zijn allesbehalve objectief. Zij zijn de morele supergeleiders, de toeschouwers in het theater die in “an order of moral existence”⁴⁶ de woede en afkeuring over het getoonde geweld moeten vertolken. Toch houden de journalisten vol dat hun narratieve creaties tot stand zijn gekomen vanuit cognitieve, niet morele overwegingen. De ordening van de feiten is ofwel ‘logisch’ of begrijpelijk; dat zijn de enige overwegingen die de journalisten zeggen te gebruiken bij het schrijven van hun artikelen. Ze onderkennen dat verhalen vertellen het simplificeren, begrijpelijk en coherent maken van de chaotische werkelijkheid is, maar zien zich vooral als feiten verzamelaars en niet zozeer als vertellers.

De voornaamste conclusie van Eetema is dat onderzoeksjournalisten opereren in een morele orde en hun verhalen componeren met als doel deze morele orde te handhaven door middel van het via een verhaal oproepen van morele verontwaardiging. Of in de woorden van Eetema:

“The task is accomplished by cueing the audience's responses to these characters through the emplotting of events as recognizably moralistic stories

⁴⁵ Eetema, 1988, p. 22

⁴⁶ Ibidem, p. 16

and, more specifically, through the skilful use of such story elements as points of view, ironic detail and ritual denial. Innocence and guilt thus emerge from these stories as we are instructed which 'images to look for in our culturally encoded experience in order to determine how we *should feel* about the thing represented'. And so it is that these stories permit us to 'judge the moral significance of human projects [...] even while we pretend to be merely describing them'."⁴⁷

Ettema sluit af met een kritische noot. Zijn bevindingen, zegt hij, sluiten aan bij de al eerder beschreven eigenschap van nieuws als een 'moralizing form of discourse' en niet als een 'deliberative form'⁴⁸. In nieuwsverhalen worden zaken aan de kaak gesteld en worden immoraliteit, schuld en onschuld tentoongespreid. De narratieve strategie strekt alleen tot dat doel en is er bijvoorbeeld niet op gericht om lezers cognitief in staat te stellen morele handelingen te ondernemen om het onrecht ongedaan te maken.

Samenvattend is Ettema's narratieve model abstract en nauwelijks geoperationaliseerd. Gebaseerd op White's 'narrative as moral force' duidt Ettema de centrale begrippen 'innocence' en 'guilt' als 'moral forces' en operationaliseert deze min of meer in retorische verhaalelementen als 'ironic detail', 'points of view' en 'ritual denial'. Erg uitgewerkt is het allemaal niet, maar een belangrijk punt dat Ettema daarmee aansnijdt, is dat hij de nadruk legt op selectie en ordening, ofwel de strategische narratieve keuzes. Hoe sterker de begrippen schuld en onschuld gecontrasteerd worden hoe scherper de morele veroordeling van het gebeurde kan zijn hoe groter de 'moral force' van het verhaal. Volgens White is het de morele kracht van het verhaal die de geloofwaardigheid en waarheidsclaim van het verhaal versterken. Juist de morele kracht dwingt de gelijkenis met de werkelijkheid af. Het leven is een bestaan in een morele orde die in verhalen zowel ter discussie als – en daarmee – bevestigd dient te worden⁴⁹.

⁴⁷ Ettema, 1988, p. 24 (De geparafraseerde zinsdelen zijn citaten van H. White die Ettema aanhaalt; deze zijn hier integraal overgenomen).

⁴⁸ Ibidem, p. 25 (parafaseringen in Ettema geciteerde passages uit P. H. Weaver, 1972).

⁴⁹ Een veronderstelling die in relatie tot mediaschandalen ook wordt gebruikt door auteurs als J. Lull en S. Hinerman. In hun onderzoek naar de aard en functie van mediaschandalen hebben zij een aantal criteria gehanteerd waaraan een

Adebanwi, 2004

De Nigeriaanse Ogoni vormen een etnische minderheid die een jarenlange strijd voert voor erkenning en autonomie. Adebanwi stelt dat de politieke strijd tegen marginalisering wordt gevoerd in de Nigeriaanse massamedia, met name de geschreven pers. De context is een politiek model van dominante versus marginale groepen waarin dominantie is uitgedrukt in politiek, sociaal én economisch overwicht. Adebanwi onderzoekt het strategische gebruik van narratieven door de pers voor of tegen de strijd van de Ogoni. Waar Ettema vooral naar het strategische gebruik van retorica in het morele kijkt, legt Adebanwi het accent op macht (*power*) in de gemedieerde context van de strijd om legitimiteit. In de pers komt deze strijd tot uiting zonder dat de pers almachtig wordt verondersteld.

Voor deze discoursanalyse bouwt Adebanwi zijn narratieve model op een aantal theoretische noties. Zijn model legt het accent op de narratieve strategieën die ontplooid worden in een dichotome machtsrelatie van marginaal versus dominant die gericht zijn op het verbeteren van de eigen situatie (marginaal) of het handhaven van de status-quo (dominant).

Allereerst verwijst hij naar Condit & Lucaites en hun drie narratieve functies waarvan hij er twee gebruikt:

- dialectische functie: het vinden en presenteren van 'de waarheid'
- retorische functie: het 'opvoeren' van belangen en het aanwenden van macht via retorische overreding.

Door de waarheidsfunctie en de 'functionele' functie te scheiden ontstaat zicht op de wijze waarop het geselecteerde en gepresenteerde materiaal (dialectische functie) bijdraagt aan de overredende functie van het bedienen van de eigen belangen.

nieuwsnarratief moet voldoen alvorens het een mediaschandaal genoemd kan worden. Belangrijke criteria zijn het onderscheiden van personen en duidelijk aan hen toe te wijzen aspecten van schuld en onschuld. Alhoewel Lull en Hinerman zich verder niet bezighouden met de narratieve eigenschappen van mediaschandalen, lijkt hun werk wel aan te sluiten bij dat van Ettema: ook hier is het immers de morele kracht van het verhaal dat van belang is voor de ontkenning van morele verontwaardiging en de geboorte van een mediaschandaal (Lull & Hinerman, 1997, pp. 1-33).

Daarnaast is het in deze specifieke realiteit van de Nigeriaanse etnische verhoudingen van belang dat de genarrativeerde onderwerpen voldoen aan de criteria van Shuman voordat van succesvol strategisch gebruik van narratieven kan worden gesproken. Shuman gebruikt daarvoor het begrip *Story Telling Right*; een begrip dat nauw samenhangt met het begrip *issue ownership*, dat afkomstig is uit politieke theorie. Shuman onderscheidt drie criteria van *story telling right*:

- Entitlement: wie kan aanspraak maken op het onderwerp en het als geldig discourse claimen.
- Tellability: een onderwerp of issue moet eerst (h)erkend worden als een *tellable* verhaal voordat het een als narratief in een discourse geplaatst kan worden.
- Storyability: als laatste is de geschikte narratieve vorm van belang.

Ten derde verwijst Adebani naar Hendricks. Hendricks betoogt dat narrativeren het aaneenrijgen van gebeurtenissen is met verschillende mogelijke doelen. In de machtsdichotomie van Adebani zijn de belangrijkste doelen het versterken van de eigen positie en het verzwakken van de andere positie. Hendricks draagt daartoe twee methoden aan:

- Amelioration: narratieven ter versterking (letterlijk: verbetering) van de eigen positie.
- Degradation: narratieven ter verzwakking van de positie van de ander.

Hiermee hangt samen het afbakenen van de eigen groep en de andere groep(en). Hendricks legt daarbij de nadruk op de constructie van de ander (*Other*). De ander is een bestaande groep maar de scherpe afbakening vindt plaats in het narratief. De ander is deels een creatie van de narratieve bewerking van de realiteit en is een belangrijk onderdeel van de narratieve strategieën van *amelioration* en *degradation*.

Ten vierde gebruikt Adebani Jacobs en Sewell om aan te tonen dat zijn veronderstelde verband tussen medianarratieven en de sociale realiteit geldig is. Zowel Sewell als Jacobs stellen dat sociale verandering en medianarratieven nauw met elkaar verbonden zijn omdat vooral crisis in de maatschappij aanleiding geeft tot narratieven. Uit dit verband ontstaat een sociale realiteit. De

narratieven leveren het empirische materiaal voor sociologen om sociale verandering te onderzoeken en te begrijpen⁵⁰.

Adebanwi operationaliseert deze begrippen verder niet waardoor hij bovendien geen meetinstrument heeft met duidelijk omschreven instrumentitems. Hij heeft een streekproef van artikelen van pro-Ogoni en pro-regering dagbladen genomen binnen een afgebakende periode rond het proces tegen Ken Saro-Wiwa – internationaal bekend schrijver, columnist en activist. Hij heeft geen afgebakende eenheden van onderzoek – zin, alinea, paragraaf – gedefinieerd. Wat daar het meest bij in de buurt komt is dat hij vooral variabelen als geciteerde bron, genoemde of weggelaten feiten en passages met sterk normatieve inhoud onderscheidt in zijn analyse. Aan de hand hiervan beoordeelt hij globaal in hoeverre de concepten uit het hierboven beschreven theoretisch kader van toepassing zijn en werkzaam zijn in de medianarratieven in zijn steekproef. Adebanwi is meer geïnteresseerd in de functionele aspecten van medianarratieven dan de structurele: voor de vraagstelling van Adebanwi ontlenen individuele teksten hun betekenis aan hun plaats in het discours, niet zozeer aan hun interne structurele (narratieve) eigenschappen.

Pan et al, 1999

Pan e. a. hebben naar aanleiding van de overhandiging van Hong Kong aan China in 1997 een discours analyse losgelaten op de media-aandacht rond deze gebeurtenis die zij bestempelen als een 'media event'⁵¹. Voor het onderzoek is gekeken naar de medianarratieven die zich in China, Taiwan en Hong Kong ontplooiden en in welke mate deze narratieven trachten de gebeurtenissen te 'domesticeren'.

Met domesticeren wordt bedoeld dat elke *discursive community* het evenement probeert te representeren in narratieven waarin de eigen waarden, nationale belangen en eigen politieke agenda(s) worden gereflecteerd en versterkt. Een *discursive community* is

⁵⁰ Adebanwi, 2004, pp. 763-783

⁵¹ Pan et al, 1999, p. 99

“a group of people who share a framework to interpret their ‘lived and living’ everyday experiences and resort to a set of common conventions to talk about them.”⁵²

Behalve de neiging van de toegestroomde media het evenement te ‘hypen’, ontstonden er binnen de betrokken *discursive communities* narratieven die specifieke elementen bevatten die de institutionele configuratie en de sociale ordening van de drie gemeenschappen weerspiegelden.

Voor de analyse van de medianarratieven maken Pan cum suis gebruik van een discourse analyse model van Gamson. Dit model stelt een deconstructie voor van het mediaverhaal om het vervolgens te reconstrueren tot wat Gamson noemt een *discursive package*. Een dergelijk pakketje is opgebouwd uit *signification devices* rond een *primary frame*⁵³. De *signification devices* zijn tekstuele elementen: kreten, metaforen, beelden, beschrijvingen en voorbeelden die samen de structuur van het verhaal opmaken.

De beschrijving van de geanalyseerde teksten geschiedt vervolgens langs de *paradigmatic* en *syntagmatic axes* van Saussure's tekenleer. Het *paradigm* is een verzameling tekens (*signs*). Het *syntagm* is vervolgens de samenstelling van tekens die samen een betekenis vormen⁵⁴. De paradigmatische as beschrijft de tekenkeuzes die zijn gemaakt. De operationalisatie van het begrip tekenkeuze bestaat uit kleine tekstunits (woorden), zinsdelen (Gamsons *signification devices*) en alineas (geciteerde bronnen, historische parallellen)⁵⁵.

De *signification devices* wijzen op een centraal thema (*primary frame*) die vervolgens leiden tot het onderscheiden van verschillende *discursive packages*. Binnen een *discursive package* zijn verschillende narratieven verzamelt die zich rond hetzelfde *primary frame* organiseren. Pan e.a. distilleren vervolgens uit deze *packages* drie historische scripts waarmee de verschillende media uit de drie *discursive communities* werken. In de context van het historische script worden legitimiteit van de eigen staat, culturele waarden en de eigen (politieke) agenda

⁵² Pan et al. 1999, p. 99

⁵³ Ibidem, p. 101 (het begrip *primary frame* is afkomstig van Goffman (1974), die in het hoofdstuk over framing theorie ook aanbod komt).

⁵⁴ Fiske, 1990, pp. 56-57

⁵⁵ Pan e.a. 1999, p. 101

gewaarborgd doordat een historische lijn wordt getrokken van verleden tot toekomst⁵⁶.

Ondanks dat ook hier de term *narrative* veelvuldig valt blijkt er nauwelijks een concept van narratief te worden gebruikt. Het analysemodel leunt zwaar op framing theorie maar ontleent geen instrumenten aan narratieve theorieën.

Thornborrow & Fitzgerald, 2004

Anderzijds kunnen puur narratieve modellen vragen open laten met betrekking tot betekenissen in narratieven. Thornborrow en Fitzgerald, bijvoorbeeld, gebruiken een eenvoudig narratief model voor nieuwsverhalen waarin alleen de begrippen *category* (de betrokkenen), *action* (wat er met ze gebeurd is) en *reason* (waarom het gebeurt is) gebruikt worden⁵⁷. In dit model worden de kop en de lead gezien als de introductie van het verhaal waarin onmiddellijk in gecondenseerde vorm duidelijk is wat er aan de hand is: wie, wat en waarom. Daarop volgende alinea's zijn de "verdikkingen" van het verhaal die telkens bijdragen aan het uitwerken van de drie verschillende narratieve elementen.

Een dergelijk model legt weliswaar de nadruk op de narratio (narratieve structuur) maar is zodanig 'literair' dat er nauwelijks aandacht wordt besteed aan de vragen die in framing onderzoek worden gesteld. Met deze drie categorieën kan het verhaal beschreven worden maar blijft de evaluatie van de het beschrevene buiten beeld. Het is literair omdat het binnen de interne logica van de tekst blijft. Het stelt geen vragen over de gebruikte logica, die van de producent van de tekst.

Conclusie

- Wat is framing en welke doelstellingen stelt framing onderzoek?
- Hoe worden binnen framing onderzoek de begrippen cultuur en verhaal gebruikt?

⁵⁶ Pan e.a. 1999, pp. 107-109

⁵⁷ Thornborrow & Fitzgerald, 2004, pp. 345-347. Het model is ontleend aan Harvey Sacks (1995).

Wat is framing?

Framing valt uiteen in twee begrippen. Frames en framing; framing is het actieve proces van betekenisconstructie, frames zijn het resultaat daarvan. Frames zijn te onderzoeken in verschillende contexten: een productie context, een tekstuele context en een receptie context. De meest gangbare definitie van een frame is het frame als organiserend principe: in de productie van tekst, in de structurele en betekenende eigenschappen van tekst en de interpretatie van tekst. Frames zijn cognitieve interpretatieschema's waarmee de werkelijkheid begrijpelijk wordt gemaakt en van betekenis wordt voorzien. Framing is daarom het selecteren, ordenen en interpreteren van de waargenomen werkelijkheid op een wijze die een bepaalde causale interpretatie en morele evaluatie opdringt.

Het doel van framing onderzoek is om deze, in potentie vervormende, frames boven water te krijgen. Daarbij doen zich allerlei problemen voor die voornamelijk te maken hebben met de uitermate diverse mogelijke manieren waarop een dergelijk framing onderzoek uitgevoerd kan worden.

Cultuur in framing

Cultuur wordt gedefinieerd als breed, omvattend en strategisch. Culturele frames, zo zegt Reese, organiseren geen afzonderlijke teksten maar hele discoursen. Culturele frames hebben volgens Reese betrekking op een sociale realiteit; ze zijn algemeen aanvaard en functioneren op de achtergrond. In die zin beschouwen Entman, Reese en Pan & Kosicky in feite alle frames cultureel geladen. Culturele frames zijn volgens Pan & Kosicky thema's over menselijke interactie maar deze treden niet aan de oppervlakte, volgens Reese. Ze zijn geïnternaliseerd in de individuele schemata en blijven verborgen in hun vanzelfsprekendheid.

Deze definitie is echter veel te vrijblijvend. Als het al iets van analytische kracht bezit is het de effectiviteit waarmee het aantoont dat de theoretici zich bijzonder ongemakkelijk voelen bij het plaatsen en aanwenden van het begrip cultuur. Pan & Kosicky geven een goede aanzet door het algemene karakter van Reese' definitie iets meer inhoud te geven. Volgens hen bestaan culturele frames uit "common sense or conventional wisdom". Waar Reese zijn heil zoekt in veel te generieke containerbegrippen (Cold War frame), leggen Pan & Kosicky hun

vinger op de plek waar cultuur zich in betekenisconstructie manifesteert: de manier waarop over de werkelijkheid gesproken wordt. Helaas blijven zij steken bij deze constatering en doen zij geen verdere poging nader te definiëren hoe deze algemene opvattingen zich zouden kunnen manifesteren als frames.

De reden om nader naar een dergelijke opvatting van cultuur in framing theorie te kijken, is de constatering van Pan en Kosicky dat “common sense or conventional wisdom” ingezet wordt in het dagelijkse leven. Het is de basis van de dagelijkse opgave om grip te krijgen op de werkelijkheid. Dergelijke diepgewortelde schemata zijn nauwelijks meer cognitief te noemen en vragen dan ook een andere aanpak.

Het verhaal in framing

Uit de vier besproken artikelen komen minstens twee conclusies naar voren. De eerste luidt dat framing onderzoek multidisciplinair is en concepten en theoretische inzichten leent van allerlei disciplines. Ettema gebruikt ‘moral force’ van Hayden White – een begrip dat hij primair gebruikte voor de historiografie. Adebawo is meer geïnteresseerd met de politieke machtsstrijd tussen de Ogoni en de Nigeriaanse regering en zet daarom concepten in uit de politieke theorie (framing als ‘political force’). Bij Pan et al speelt macht een zijdelingse rol en wordt de nadruk gelegd op het ontstaan van medianarratieven bij ‘media events’ en de interplay tussen de representatie van het event zelf en de culturele, historische en economische achtergrond van verschillende ‘discursive communities’. Thornborrow en Fitzgerald tenslotte richten zich op de narratieven zelf door middel van een model ontleend aan literatuurwetenschap. Zij stellen dat elk journalistiek product in principe als een verhaal begrepen kan worden via drie narratieve categorieën: wie, wat en waarom.

Het is niet voor niets dat Entman ooit opriep tot een eenduidiger onderzoeksprogramma met onder één paradigma. Maar hetzelfde geldt voor de gebruikte narratieve modellen in framing onderzoek. Bovendien zijn deze modellen vrij abstract en verwijzen in veel gevallen meer naar de functie van de tekst dan naar de structuur van de tekst. Of anders gezegd, de structurele analyse van de teksten is bij alle besproken auteurs nogal abstract. Adebawo bijvoorbeeld onderscheidt een dialectische functie en een retorische functie maar hoe deze vervolgens geoperationaliseerd worden is volstrekt onduidelijk.

Dito voor het onderzoek van Ettema. Thornborrow en Fitzgerald blijven daarentegen steken in het verhaal en maken een beschrijving van de verhandeling zonder verder in te gaan op eventuele frames.

Tot slot

Bij framing onderzoek gaat het om de koppeling van tekstuele betekenissen met de omgeving van de tekst, of, anders gezegd, de werkelijkheid waarin de tekst verankerd is. Niet alleen moet onderzocht worden welke betekenissen zich in de tekst opdringen maar tevens hoe die betekenissen samenhangen met de context van het verhaal. Wat blijkt uit zowel de theoretische bespreking van framing onderzoek als de besproken artikelen is dat die afweging tussen tekst en context altijd problematisch is. Er blijven altijd vragen over: hoe duurzaam zijn frames? Welk bereik heeft een frame? Hanteren producent en consument dezelfde frames? Is er sprake van counterframes? Zijn er constante frames, zoals bijvoorbeeld *thematic vs. episodic frames*⁵⁸, of het *strategic game frame* of het *horse race frame*? Met andere woorden, er zijn altijd zaken in de theorie en de uitwerking die ontbreken of aangevuld of anderszins in heroverweging genomen kunnen worden.

In framing theorie wordt geworsteld met de conceptualisering van cultuur. Overall in de literatuur is er overeenstemming dat cultuur een invloedrijke context is maar er is geen overeenstemming over de wijze van operationaliseren, als daarvan al de noodzaak wordt ingezien. Er is geen noodzaak omdat cultuur wordt gedefinieerd als 'diep', 'op de achtergrond' en zodanig geïnternaliseerd in ons denken dat het niet meer concreet te maken is. Je zou kunnen zeggen dat cultuur alles is en daarom niets: te groot om te kunnen grijpen.

Verderop in deze thesis zal betoogd worden dat cultuur inderdaad een belangrijke factor is in de betekenisverlening aan de waargenomen werkelijkheid. Een factor die, in tegenstelling tot wat sommigen beweren (Entman, Reese) juist heel grijpbaar is en vaak concreet. In die zin, dat 'culturele betekenissen' vaak impliciet blijven – ze zijn tenslotte zodanig geïnternaliseerd dat we er bijna onbewust gebruik van maken – maar daarom is het nog niet

⁵⁸ Iyengar, 1991, pp. 2 & 14

onmogelijk ze middels een toegesneden theorie en methode bovenwater te krijgen.

Zoals gezegd gaat het om de verankering van de tekst in de werkelijkheid. Deze ligt vaak in concrete informatie: feiten, die gepresenteerd worden als getuigenverlagen, bronnenmateriaal, interviews met bronnen en andere feitelijke verwijzingen. De geloofwaardigheid en waarheidsclaim van het verhaal komt voort uit de 'autoriteit' van het gebruikte materiaal. Framing onderzoek probeert te achterhalen waarom een bepaalde selectie en presentatie gemaakt is en wat de producent daarmee voor ogen heeft: de centrale idee die de tekst, maar ook de productie van die tekst (en wellicht de receptie ervan) stuurt. Zoals de tekst geloofwaardigheid ontleent aan het gepresenteerde materiaal, zo beoordeelt ook framing onderzoek dat materiaal. Om de betekenissen in de tekst te beoordelen, beoordeelt framing onderzoek de verankering van de tekst in de werkelijkheid en die werkelijkheid is een werkelijkheid van feiten en meningen. Welke feiten, welk bronnenmateriaal, welke bron, wiens mening? Ik zal proberen aan te tonen dat de verankering van teksten (en dus betekenissen) ook geschiedt in een minder concrete werkelijkheid: die van de evaluatieve, cultureel geladen ideeën over de concrete werkelijkheid. In tegenstelling tot het baseren van teksten in *feitelijk gegronde beweringen* over hoe het zit, worden teksten deels ook gebaseerd op *aannames* over hoe het zit die voortkomen uit een culturele vooringenomenheid over hoe de werkelijkheid in elkaar steekt en zou moeten steken.

Deze redenering zal in de volgende twee hoofdstukken worden uitgewerkt.

CULTUUR IN COMMUNICATIE, COMMUNICATIE IN CULTUUR

Wat is cultuur?

Het problematiseren van cultuur in framing theorie en onderzoek veronderstelt een beschouwing van de plaats en functie van cultuur in communicatie. Daarom zal gekeken worden naar hoe cultuur wordt gedefinieerd in de literatuur over communicatie en betekenisverlening. Daarbij zijn de volgende deelvragen leidend:

- Wat is cultuur en waarom kan het een bijdrage leveren aan framing onderzoek?
- Hoe kan het begrip cultuur geconceptualiseerd worden?

Cultuur is een ruim en verwarrend begrip. Van Dale geeft drie soorten definities van het begrip cultuur: een agrarische (de cultivering van natuurlijke chaos), een sociale (beschaving, civilisatie) en een biologische (op een voedingsbodem gekweekte bacteriën). Gedrieëlijk hebben ze het karakter van een project: cultiveren van natuur, beschaven, kweken. Een proces dat niet stilstaat maar dat een doel heeft, of het nu gaat om het cultiveren van eetbare gewassen of het moreel inkaderen en vormen van een sociaal geheel. Cultuur is niet, het wordt. Het wordt gevormd en tegelijkertijd geleefd; zoals het biologische kweekje tegelijkertijd wordt gevormd en leeft volgens de vorm die het heeft aangenomen. Cultuur is een project van de mens; het is de menselijke onderneming de natuur naar de eigen hand te zetten en tezeldertijd te leven naar de eigen culturele projecties, vervat in culturele symbolen. Van Peursen formuleert het zo: “[..] ‘natuur’ is alles wat er is, ‘cultuur’ is wat er niet is [..]”. Alles wat van nature aanwezig is krijgt in het culturele domein betekenis. Water is, maar als symbool voor reiniging is het niet; totdat de menselijke projectie het water tot cultureel symbool verheft. Betekenis – vervat in symbolen – is dus strikt voorbehouden aan het domein van de cultuur. Natuurlijke zaken dragen geen inherente betekenissen in zich⁵⁹. Als communicatie wordt begrepen als het symbolische proces van betekenisverlening dan wordt onmiddellijk duidelijk dat cultuur, communicatie en betekenis onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

⁵⁹ Van Peursen, 1992, p. 136

In deze thesis staat het verhaal centraal. Het verhaal wordt beschouwd als een sociale vorm, of een symbolisch vehikel wat terugkomt in vele sociale vormen. Sociale vormen zijn onze vensters op de werkelijkheid, het zijn de kaders waarmee we de wereld interpreteren en begrijpelijk maken. Sociale vormen hangen samen met formele structuren en instituties omdat ze in een cultureel continuüm bijdragen aan de groei van kennis via de selectie en interpretatie van elementen uit het ruwe materiaal van de ervaring. Onze huidige maatschappij wordt gedomineerd door de media waardoor gesteld kan worden dat onze dominante sociale vormen worden gedefinieerd door en in de media⁶⁰. De dominante narratieve vormen vinden we dus in de media. Nieuwsverhalen zijn een heel belangrijke vorm in onze geïnformatiseerde samenleving. De symbolische vehikels waarvan de massamedia zich bedienen, worden in deze thesis daarom als verhalen begrepen.

Het verhaal is evenals het gebaar of de uitroep een reactie op de zich opdringende werkelijkheid. Het is hier echter van belang omdat cultuur als menselijk project evenals het verhaal een reactie is op de chaotische werkelijkheid om ons heen. Cultuur werd hier eerder omschreven als het beschavingsproject van de mens, maar als zodanig is het onzinnig te veronderstellen dat het geheel aan culturele verworvenheden een unilaterale projectie is van de menselijke geest op de natuur. Cultuur is een open systeem dat als een organisme via een permeabel membraan constant in contact staat met de hem omringende werkelijkheid. Cultuur is daarom een reactie op de zich opdringende natuur. Deze vergelijking met de evolutie van biologische organismen wordt ook door Van Peursen gebruikt om duidelijk te maken waarom van cultuur gesproken wordt als van een open systeem⁶¹. De constatering dat culturen zowel diachroon (door de tijd) als synchroon (in de ruimte) van elkaar verschillen wijst op een essentieel verband tussen cultuur en natuur of de culturele perceptie daarvan binnen het culturele systeem⁶². Want zonder verstrikt te raken in het probleem van 'de werkelijkheid', kan wel gesteld worden dat de werkelijkheid een weerbarstig ding is. Deels ligt het buiten het culturele domein

⁶⁰ Hanson, 1997, p. 386

⁶¹ Van Peursen, 1992, pp. 140-141

⁶² Ibidem, p. 137

maar evengoed zijn er culturele percepties van die werkelijkheid die vervolgens binnen het culturele domein werkelijkheid worden.

Van Peursen noemt de ruimtes waar *interplay* tussen cultuur en natuur (of 'milieu') plaatsvindt 'niches'. Binnen deze niches bestaat een gunstige context voor een biologische evolutie die aanleiding geeft voor culturele evolutie waaruit vervolgens weer verdere biologische evolutieprocessen voortkomen (denk aan de ecologisch gunstige omstandigheden waartoe de mens in staat gesteld werd rechtop te lopen en de handen vrij te houden. De evoluerende culturele patronen in voeding en kleding die daarop volgden, zetten aan tot verdere biologische evolutie en zo verder)⁶³. Deze evolutie leidt tot het ontstaan of de 'emergentie' van werkelijkheden binnen de niches, de afzonderlijke culturele systemen. Het wezenlijke van een ontologische beschrijving is dan niet slechts het ding- of substantiebegrip maar het begrip van de relaties of functies van het organisme of cultureel systeem ten opzichte van de niche (context). Daarin tekent zich dan het wezenlijke van het menszijn af: het vermogen denkend en lerend te kunnen reflecteren op de werkelijkheid en deze reflectie betekenisvol te kunnen overdragen op anderen⁶⁴.

Oosterling noemt deze niches milieus. In een McLuhaneske opvatting van mediamieke ontwikkeling betoogt Oosterling dat Van Peursens culturele evolutie een constante verdichting van de werkelijkheid is. Van Peursen noemt dit de verdieping van de wereld, waarin de culturele reacties op de werkelijkheid steeds nieuwe vormen en functies doen ontstaan waardoor aan de cultuur steeds nieuwe werkelijkheidsdimensies worden toegevoegd⁶⁵. Waar Van Peursen nog algemeen blijft in de benoeming van zijn niches, laat Oosterling er geen twijfel over bestaan wat hij met zijn milieus bedoelt. Hij schrijft:

"Een medium als interactief dispotief gaat een eigen bestaan leiden als milieu: het midden als een dynamisch 'tussen', een 'midden-plaats'. Deze milieus zijn geen passieve omhulsels maar actieve processen."⁶⁶

⁶³ Van Peursen, 1992, p. 142

⁶⁴ Ibidem, p. 143

⁶⁵ Ibidem, pp. 145-146

⁶⁶ Oosterling, 2000, p. 29

Oosterling betoogt dat onze belangrijkste werkelijkheidsdimensie vandaag wordt gevormd door de media. In navolging van McLuhan beschouwt hij media als de schier fysieke extensies van ons lichaam, in de zoektocht naar weerstandsloze communicatie: de materiële verlichting. Elk medium wordt een onderdeel van ons lichaam en bepaalt als zodanig de maat van ons leven. Deze middelmatigheid is totaal: zoals gezegd vormt elk medium een nieuw milieu waarin weer nieuwe extensies kunnen ontstaan waarin het medium op den duur steeds haar meester overmeesterd⁶⁷. Van Peursen bespeurt hierin het ontstaan van nieuwe functies, vormen en relaties, Oosterling ziet de constante versnelling van mediamieke implementatie als een steeds heruitvinden van een natuurlijke staat van waaruit almaar nieuwe behoeften op bevrediging wachten.

Op de vraag wat cultuur is, zou kortweg geantwoord kunnen worden dat het de continue verdichting is van de werkelijkheid. De locus van deze verdichting bevindt zich in de massamedia – dat is onze belangrijkste werkelijkheidsdimensie waarin ons begrip, ons bewustzijn en onze behoeften gevormd worden. Hierin wordt de werkelijkheid beleefd, ontstaan sociale milieus, vertelt men elkaar verhalen. Postmoderne denkers mogen verschillen in hun normatieve houding ten opzichte van deze media-dominantie, het is niet ondenkbaar te stellen dat deze in de plaats is gekomen van traditionele waardensystemen, sociale verbanden en politieke identiteiten.

Dat neemt niet weg dat media, hoe radicaal hun overheersing ook mag wezen, middelen zijn. Zij vormen het midden tussen culturele vastigheden en uitdagingen van de werkelijkheid. Dat de werkelijkheidsbeleving zich afspeelt in de mediale dimensie weerhoudt de mens er niet van deze middelen tevens te gebruiken voor het uitwisselen van die belevingen met elkaar. Er is dus sprake van communicatie in cultuur en cultuur in communicatie.

Informatie of Affirmatie? Culturele betekenissen in communicatie

Een traditionele en gangbare visie op communicatie is het model van de informatietransmissie via media waarbij verzender en ontvanger de boodschap achtereenvolgens encoderen en decoderen. In intraculturele communicatie zijn verzender en ontvanger in staat elkaar te begrijpen omdat zij volgens dezelfde

⁶⁷ Oosterling, 2000, pp. 29-30

culturele regels van encoding en decoding te werk gaan. Het verpakken van een boodschap is dus gebonden aan bepaalde regels. Dit zijn de culturele voorwaarden voor zinvolle communicatie.

In deze relatie wordt niet alleen informatie uitgewisseld maar worden zowel informatie als verzender beoordeeld op de mate van culturele integratie en aanpassing. Elk contact, elke uitwisseling is een morele evaluatie. Communicatie is meer dan het simpelweg uitwisselen van 'informatiepakketjes': culturele mores worden erin doorgegeven en de communicanten nemen elkaar moreel de maat.

Zodoende ontstaan twee vervlechtingen: enerzijds de communicatie binnen een cultureel systeem waarin vooral vorm en structuur van de communicatiekanalen en -middelen centraal staan, en anderzijds de evaluatieve en performatieve eigenschappen van het culturele in communicatie. Beiden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In die zin is het instructief dat met het oog op Van Peursens relationele werkelijkheidsdescriptie puur descriptieve taal onmogelijk is. De verhalende beschrijving van de werkelijkheid stopt niet bij het ding- of substantiebegrif maar slaat bijna automatisch om naar een evaluatieve beschrijving waarin culturele zingeving en betekenisverlening onmiddellijk doordringt⁶⁸. In communicatie binnen een cultureel systeem komt altijd tot uitdrukking de relatie tussen werkelijkheidsbeleving en culturele waarden. Verhalen zijn de mediamieke vormen waarin het relationele verband tussen werkelijkheid (natuur, niche, milieu) en cultuur tot uitdrukking komt.

In de inleiding van het boek *Media and Popular Culture* (1992) haalt James W. Carey de volgende wat cryptische zinsnede van John Dewey aan:

"Society exists not only by transmission, by communication, but it may fairly be said to exist in transmission, in communication."⁶⁹

In zijn poging deze frase te ontrafelen stuit Carey op een tweevoudige definitie van communicatie. Zoals reeds in de inleiding van deze thesis is betoogd, bestaat er enerzijds een traditionele conceptualisering van communicatie (transmissie

⁶⁸ Van Peursen, 1992, pp. 109-132

⁶⁹ In: Carey, 1992, pp. 13-14

model) en anderzijds een tijdlozer maar minder gehanteerd model (ritueel). Mijn dichotomie van communicatie in cultuur en cultuur in communicatie wordt in deze beide modellen weerspiegeld. Vooropgesteld dient te worden dat beide modellen opgeld doen, maar dat het tweede analytische diepte geeft aan het eerste.

In het eerste model wordt communicatie voorgesteld als transmissie van informatie. In beginsel is dit model geïnspireerd op het bedwingen van geografische beperkingen door transport en het kerstensen van wilden door de christelijke missie. Dit negentiende eeuwse paradigma is onder druk van secularisering en technologische ontwikkeling verschoven naar een in essentie technologisch paradigma waarin nog steeds de distributie centraal staat, maar nu als beheersing van ruimte en mensen. Nooit echter is de religieuze ondertoon van de verheffende eigenschappen van informatietransmissie via communicatietechnologie verdwenen uit deze conceptualisering van communicatie⁷⁰. Dit model is wat Dewey bedoelt met "by transmission": de samenleving bestaat door verbindende distributie van goederen, ideologie en religie. Benjamin Franklin achtte de nieuwe Amerikaanse Republiek alleen kansrijk als men erin slaagde de geïsoleerde gemeenschappen van kolonisten en vrijbuiters die Amerika bevolkten tot een eenheid te smeden. De nationale krant moest hiervoor zorgen: alleen zo kon in Franklins visie een samenleving tot eenheid gebracht worden.

De tweede definitie noemt Carey de rituele visie op communicatie. Waar het transmissie model de nadruk legt op de beheersing van ruimte (*space*), benadrukt het rituele model de beheersing van tijd: het onderhouden van maatschappelijke gemeenschappelijkheid. Deze conceptualisering draagt de naam *ritual* omdat hierin communicatie wordt gezien als ritueel. Carey benoemt het met de kernwoorden *sharing*, *participation* en *association*. Het rituele is verbonden met de in het woord communicatie besloten liggende verwantschappelijke betekenissen van 'communion', 'community' en 'commonness'⁷¹. Niet het distribueren van informatie staat voorop maar het representeren van gedeelde opvattingen. Communicatie moet dan begrepen

⁷⁰ Carey, 1992, pp. 14-18

⁷¹ Carey, 1992, p. 18

worden als het zich dagelijks repeterende onderhoud aan de samenleving waarin de projectie van gemeenschappelijke waarden en idealen tot uitdrukking komt en de culturele ordening die aan de werkelijkheid is toegekend constant wordt bevestigd. Waar in het transmissie model vooral het verspreiden van informatie centraal staat, beschouwt het rituele model communiceren als het uitleven van dramatische rollen. Nieuws bijvoorbeeld bevat verhalen die appelleren aan de verschillende sociale rollen en waardepatronen van de lezer. De lezer neemt deel aan het verhaal – wordt er door het nieuwsverhaal als het ware ingezogen – en leeft zijn of haar culturele en biologische predisposities uit. In deze dramatische rituelen worden culturele waarden en maatschappelijke orde steeds beleefd en bevestigd⁷².

In dit rituele model komen de hier gebruikte concepten van cultuur, verhaal en betekenis bij elkaar. Van Peursens deiktische ontologie (aanwijzende werkelijkheidsleer) is daarbij van groot belang: het geheel aan culturele ontwikkelingen is ontstaan uit een dialectiek tussen de uitdagingen van de weerbarstige werkelijkheid en het naar begrip, betekenis en beheersing snakkende bewustzijn van de mens. Het aanwijzende gebaar, de uitroep, het verhaal en uiteindelijk de culturele evolutie zijn allemaal resultaat van deze aanwijzende omgang met de werkelijkheid. Werkelijkheid ligt niet louter besloten in de tekst, zoals postmoderne denkers hebben geponeerd, maar wordt wel ontsloten in de tekst. Juist in het gebaar, in de uitroep, in het verhaal wordt een werkelijkheid zichtbaar.

Carey beargumenteert dat in communicatie deze werkelijkheid wordt ontsloten maar tegelijkertijd wordt ingesloten: gebeurtenissen worden binnen de maatschappelijke orde gebracht en geduid aan de hand van culturele waarden, sociale rollen en sociaal-economische strata. Carey vat het kernachtig samen:

“Communication is a symbolic process whereby reality is produced, maintained, repaired and transformed.”⁷³

⁷² Carey, 1992, pp. 20-21

⁷³ Ibidem, p. 23

Carey wil daarmee de aandacht vestigen op het belang van de tekst. De relatie tussen symbool en werkelijkheid is niet een relatie van object en schaduw. Pas in zijn symbolische verschijningsvorm wordt werkelijkheid werkelijk. Van Peursens niche of context heeft geen innerlijke orde die door de mens ontdekt wordt. Het is de mens die middels zijn tekensystemen orde en betekenis schept in de chaotische materie van de werkelijkheid. De werkelijkheid die wij werkelijkheid noemen – die voor ons betekenisvol is en waar wij in leven – is een symbolische realiteit. Of zoals Carey Cassirer parafraseert:

“[...] man lives in a new dimension of reality, symbolic reality [...]”⁷⁴

Communicatie is daarom niet slechts het creëren van betekenis maar het creëren van werkelijkheid. Ik ga hier niet verder in op de verschillende filosofische posities die ten opzichte van de ontologie zijn in te nemen, maar wil er nog eens op wijzen dat Cassirers *new dimension of reality* hier begrepen wordt als een ‘emergerende’ werkelijkheid. De symbolische realiteit bestaat uit immer verdiepende werkelijkheidslagen, een gevolg van Van Peursens culturele evolutie en Oosterlings materiële verlichting. We leven in een werkelijkheid die zwanger is van symbolen en betekenissen.

Wat hier verder van belang is, legt Carey bloot. Hij gaat zelfs zover te zeggen dat in communicatie niet alleen culturele waarden worden weerspiegeld en bevestigd, maar ook voorgeschreven. De symbolische representaties van een ervaren werkelijkheid zijn niet alleen representaties van de werkelijkheid maar ook representaties voor de werkelijkheid. Zoals een politieke kaart de landsgrenzen en hoofdsteden laat zien en een geografische kaart de begroeiing en hoogteverschillen toont, zo zijn symbolische representaties in staat verschillende werkelijkheden te tonen. Werkelijkheden die we ervaren en werkelijkheden waar we in leven, want symbolisch representeren en communiceren betekent gelijktijdig zowel het reageren op de werkelijkheid als het inrichten ervan⁷⁵. In communicatie scheppen we een wereld waarin we vervolgens leven. In deze dialectiek van cultuur en natuur is communiceren daarom het produceren, onderhouden en transformeren van realiteit.

⁷⁴ Carey, 1992, p. 26

⁷⁵ Ibidem, pp. 27-29

Met deze noties van communicatie en cultuur is het mogelijk een begin te maken met de conceptualisering van het begrip culturele betekenissen. Carey onderscheidt een rituele kwaliteit in communicatie. Dit komt tot uiting in de constatering dat symbolische representaties zowel representaties 'van' als representaties 'voor' de werkelijkheid zijn. Communicatie heeft in deze optiek geen ander doel dan het produceren, onderhouden en transformeren van een culturele gemeenschap. Van Peursens conceptie van cultuur als open systeem maakt duidelijk dat produceren, onderhouden en transformeren constant gebeurt: culturele evolutie is het product van de menselijke reactie op haar omgeving (natuur, milieu, context, werkelijkheid) waarvan de betekenis tot uitdrukking komt in de verhalen die men elkaar vertelt.

Cultuur en communicatie zijn innig verbonden: cultuur is het product van communicatie en communicatie wordt bespookt door cultuur. Communicatie is wijzen en grijpen, of beter, letterlijk begrijpen. Verhalen ontstaan volgens Van Peursen als reactie op een gebeurtenis⁷⁶ en beschrijven deze, maar in het verhaal ontstaat onmiddellijk de culturele zingeving aan het gebeurde: culturele betekenissen in taal evalueren, vormen een representatie voor de werkelijkheid en leggen zo een cultureel raster over de waargenomen werkelijkheid.

Voor de verdere argumentatie van deze thesis is het meest gewichtige element van deze uiteenzetting dat, in communicatie een diepe culturele laag zit die geënt is op cultureel gedeelde waarden. Carey's *ritual view* op communicatie stelt scherp hoe cultuur zich manifesteert in betekenissen: als gedeeld en algemeen geldend. De kracht van culturele betekenissen schuilt in de mate waarin het bijdraagt aan het onderhouden van een sociaal-cultureel geheel: de affirmatieve kwaliteit van communicatie. Daarbij moet opgemerkt worden dat deze conceptualisering zeer algemeen is en zich bijvoorbeeld geen rekenschap geeft van concepten van macht, ideologie of klassenstrijd. Carey noemt communicatie als ritueel ook wel een "dramatische daad"⁷⁷. Daarmee doelt hij op de herbeleving en bevestiging van sociale rollen en culturele waarden die elke nieuwsconsument dagelijks doormaakt door het nieuws tot zich te nemen. Zoals de hostie het heilige lichaam van Jesus symboliseert, zo

⁷⁶ Van Peursen, 1992, p. 8

⁷⁷ Carey, 1992, p. 20

symboliseert het nieuws de sociaal-culturele belichaming van het individu in het geheel van functies en relaties van dat individu in de samenleving. Impliciet in deze benadering zit de veronderstelling dat verschillende sociale rollen zich met verschillende houdingen en waarden associëren. Desondanks blijft overeind dat cultuur een samenhangend geheel van functies, vormen en relaties is die weerspiegeld worden in de communicatie binnen een cultureel systeem.

Conclusie

Cultuur is het proces van betekenisverlening aan de natuur. De betekenis van natuur ligt niet daarin opgesloten maar wordt gevormd in de symbolische orde die mensen scheppen om betekenis te verlenen aan de hun omringende werkelijkheid. Betekenis ontstaat dus in het culturele, symbolische domein. Werkelijkheid is dan niet meer te begrijpen als een op zichzelf staande categorie maar als een continue verdichting van de werkelijkheid binnen het culturele domein door culturele symbolisering: taal-, waarde- en mediasystemen.

Betekeningen worden gedeeld in communicatie. Ook communicatie behoort dus tot het culturele domein en is een symbolische daad van ordeschepping. De middelen die daarvoor worden ingezet beheersen nu zodanig ons leven dat van een gemedieerde samenleving gesproken kan worden. De voornaamste locus van betekenisverlening is daarom het domein van de massamedia, of de massamediale communicatie.

Massamediale vormen zijn onze dominante sociale vormen geworden. Medianarratieven zijn de belangrijkste vorm waarin ons begrip van de wereld tot stand komt. In verhalen wordt gewezen op de werkelijkheid en wordt deze van betekenis voorzien. Carey wijst ons erop dat communicatie niet alleen de transmissie van betekenissen inhoudt (informatie) maar ook het uitwisselen van culturele waarden (affirmatie). We communiceren voor de noodzaak van het onderhouden, bestendigen en transformeren van ons wereldbeeld. Het is de bevestiging dat we in een culturele omgeving van gedeelde waarden leven. Medianarratieven putten dus niet alleen uit de chaotische, concrete werkelijkheid maar ook uit het cultureel waardesysteem waarmee de concrete werkelijkheid niet alleen wordt beschreven maar ook voorgeschreven: hoe we naar bepaalde zaken moeten kijken, wat we ervan moeten vinden en waarom het ene wel en het andere niet moreel verwerpelijk is.

Van Peursen duidt op eenzelfde issue. Hij stelt dat verhalen waarmee over de concrete werkelijkheid wordt verhaald, nooit alleen een descriptie van het geen beschreven wordt kunnen zijn. Taal is wel verankerd in de werkelijkheid maar omdat het een symbolische, en dus culturele uiting is, kan het nooit puur descriptief zijn: het is ook evaluatief. Waarom? Omdat betekenisverlening is voorbehouden aan het culturele domein.

Bovendien stelt Van Peursen dat de werkelijkheid wordt ontsloten in verhalen. Gevangen in de taal, gevangen in de culturele symbolisering van de concrete werkelijkheid is het verhaal bij gevolg deels descriptief en deels evaluatief (en daarmee wordt bedoeld dat het culturele waarden en mores weerspiegelt). In heel concreet schijnende descripties van de werkelijkheid is het gebruik van evaluatieve taal onvermijdelijk.

Medianarratieven zijn reflecties van culturele waarden. De analyse van deze narratieven moet dus aanknopingspunten zoeken bij culturele waarden en deze zodanig definiëren dat een werkbare categorie betekenissen ontstaat die ontsloten moeten kunnen worden. In navolging van Van Peursen stel ik dat die concreet en aanwijzend zullen moeten zijn. Daartoe wordt in het volgende hoofdstuk een verdere poging gedaan om culturele betekenissen in teksten verder te definiëren.

Tenslotte, een aanzet tot het vinden van een antwoord op deel twee van de eerste deelvraag "hoe kan cultuur een bijdrage leveren aan framing onderzoek?". Het antwoord ligt besloten in deze conclusie. Frames kunnen zijn ingegeven door kwesties van macht of ideologie of sociale omstandigheden maar ook door de culturele context of misschien wel de culturele predispositie. Een nadere conceptualisering van cultuur tot een onderzoekbare categorie kan een bijdrage leveren aan de doelstelling van framing onderzoek.

HET VERHAAL

Inleiding

Deelvragen

- Waarom biedt het verhaal aanknopingspunten om culturele betekenissen te onderzoeken?
- Hoe kan narratieve analyse ingezet worden om culturele betekenissen te ontsluiten?

Mensen geven hun ervaringen betekenis via verhalen. Door deze “list van de taal” zijn we in staat ordening, betekenis en richting te geven aan ons leven. Maar wat is deze list? Waarom is het de moeite waard haar te onderzoeken? En hoe kunnen we haar onderzoeken? In dit hoofdstuk worden antwoorden gezocht op deze vragen. Allereerst komt het wat aan de orde: wat is het verhaal en hoe is het werkzaam in het menselijke bewustzijn? Ten tweede, wordt de basis van narratieve analyse besproken, waarna een aantal voorbeelden van recent onderzoek naar medianarratieven zal worden behandeld.

Verhaal en Werkelijkheid

De mens is een verhalenverteller. In de loop van de geschiedenis is de inhoud van deze stelling ingrijpend veranderd maar dat neemt niet weg dat communicatie nog steeds uit verhalen bestaat. In orale culturen is de mens letterlijk een verteller. Na het schrift, de boekdrukkunst en de mediamieke implementatie van geavanceerde communicatie-technologie is de orale traditie vervangen door een tekst- en beeldtraditie. Niet luisteren maar kijken, niet vertellen maar verbeelden. Toch vertellen mensen elkaar nog steeds verhalen. Dat gebeurt al sprekend real-time via telefoon, mobiel of VoIP (*voice over IP*) al schrijvend semi-real-time per MSN messenger of sms of ‘traditioneler’ via e-mail of brief. Bovendien is de taak van de dorpsomroeper overgenomen door een omvattend netwerk van mediaorganisaties dat zowel publiek als commercieel haar myriade boodschappen ter informatie en verstrooiing verkondigt. Ik zal in dit hoofdstuk beargumenteren dat de veelheid aan communicatievormen en middelen niet betekent dat de sterk met de orale traditie verbonden gewoonte van vertellen is verdwenen. Verhalen zijn nog steeds een belangrijke sociale vorm

waarin binnen een cultureel systeem de werkelijkheid begrijpelijk en zinvol wordt gemaakt. Als concept biedt het verhaal aanknopingspunten voor de bestudering van betekenisconstructie in mediateksten.

Het verhaal (narratief) als theoretisch concept leidt in de wetenschap een betrekkelijk kort bestaan. Een bestaan dat zelfs paradoxaal genoeg verrees uit de eigen as. Al heeft het verhaal in de filosofie nooit een belangrijke positie ingenomen – het postmodernisme voorzag zelfs een crisis in de literaire novelle, het gebied waar het verhaal nog enig aanzien had. De postmodernistische conditie beperkt zich niet tot de literatuur maar strekt zich uit over de kunsten en het menselijk bestaan in het algemeen. Het einde van de geschiedenis, het einde van de grote ideologieën: het verhaal leek ten dode opgeschreven. Uit de as van deze filosofische negatie is echter het verhaal herrezen en heeft het concept in tal van wetenschappelijke tradities aan invloed gewonnen. Waar voorheen het verhaal als artefact van het menselijk brein werd beschouwd – louter ter vermaak dienend – is het verhaal nu erkend als centraal begrip in de moderne filosofie. Rankin merkt daar het volgende over op:

Narrative is gradually coming to be comprehended as the ground in which, the relations through which and the vehicle by which humans develop knowledge of themselves and the world they inhabit⁷⁸.

De wetenschappelijke discipline van de narratologie heeft zich sindsdien verspreid over vele wetenschappelijke gebieden, juist door het filosofische besef dat waarneming en werkelijkheidsbeleving – de constructie van identiteit en werkelijkheid – een verhalend karakter hebben. Volgens David Carr is er niets dat aan het bewustzijn wordt gepresenteerd dat niet al in zich de kwaliteiten en structuur van een narratief draagt. De menselijke perceptie van elke gebeurtenis, handeling of actie draagt de narratieve elementen van begin, midden en einde in zich. Het zijn juist deze kwaliteiten van het narratief waarmee het bewustzijn de werkelijkheid beschouwt, waarin werkelijkheid begrijpelijk, logisch en causaal wordt. Narratief verleent tijd aan ervaring. Werkelijkheid wordt nooit ervaren als een potentieel verhaal maar als het verhaal zelf. Het moment waarop werkelijkheid ontstaat is het een verhaal. Werkelijkheid is verhaal, verhaal is

⁷⁸ Rankin, 2002, p. 1

werkelijkheid⁷⁹. In deze meest radicale opvatting van narrativiteit draagt elke symbolische representatie al de interpreterende kwaliteiten van het verhaal in zich. Waar Ricoeur nog een pre-narratieve semantische vorm onderscheid, voorafgaand aan het verhaal, betoogt Carr dat representeren samenvalt met interpreteren. Carrs notie van het verhaal vóór alles komt overeen met Van Peursens deiktische ontologie: werkelijkheid is geen opzichzelf staande categorie maar wordt ontsloten in het verhaal. Vanuit het verhaal wordt gewezen op de werkelijkheid, maar slechts de ordening van de verwijzingen binnen het verhaal verleent betekenis aan de aangeduide werkelijkheid. Bovendien draagt elke verwijzing (symbolische representatie) een interpretatieve evaluatie in zich waarin narratieve kwaliteiten besloten liggen⁸⁰.

Waar de mens is, is het verhaal. Of zoals Roland Barthes, een van de grondleggers van de moderne narratieve structuuranalyse, het zegt:

Narrative is everywhere. [...] It is simply there, like life itself⁸¹.

Het verhaal is het begin van kennis, van identiteit, van weten; zoveel wordt al duidelijk bij het herleiden van de genealogie van het Engelse 'to narrate' en het Nederlandse 'vertellen'. Het Latijnse werkwoord *narare* is via het meer oorspronkelijke *gnarus* ('wetende', 'ervaren') te herleiden tot het Sanskriet *gna*, wat zoveel betekent als 'weten'. Het Nederlandse 'vertellen' (opgevat als 'vertellen') lijkt oorspronkelijk te verwijzen naar het opsommen van toedrachten: als in het 'één voor één opsommen' of het 'opnemen in een groter geheel'⁸². Verhalen vertellen is het representeren, ordenen en interpreteren van 'toedrachten' met als resultante 'weten'. Vertellen is ordenen is weten. Of zoals Van Roermund zegt:

"Met dat opsommen proberen mensen de ongreepbare werkelijkheid met een list van de taal voorlopig op haar plaats te zetten en de onherleidbare enkelvoudigheid van een bepaalde toedracht te ordenen binnen de totaliteit van hun ervaring."⁸³

⁷⁹ Rankin, 2002, p. 3

⁸⁰ Ibidem, p. 4

⁸¹ Barthes, 1987, p. 79

⁸² Van Roermund, 1993, p. 14

⁸³ Ibidem, p. 14

Daarmee raakt Van Roermund aan een centraal idee in deze thesis. Dit concept geeft inzicht in de scheppende krachten van het verhaal. Er is geen sprake van een werkelijkheid waarin een eenduidige relatie tussen oorzaken en gevolgen besloten ligt. Causaliteit en betekenis liggen besloten in het verhaal. Het is de ordenende handeling van het vertellen waaruit betekenis ontstaat. Deze notie is van belang voor de narratieve analyse die verderop in deze thesis zal worden uitgevoerd; zij is een bewijs van de toegevoegde waarde van de narratieve conceptualisering van teksten voor het wetenschappelijk onderzoek naar betekenisverlening in de communicatiewetenschap.

Onder invloed van structuralisten als Propp, Levi-Strauss, Todorov en Barthes en het latere werk van ondermeer Ricoeur wint de narratologie aan kracht. In tal van wetenschapsgebieden worden in de jaren tachtig aanzetten gegeven tot narratieve benadering van de eigen discipline. In de over het algemeen positivistische rechtswetenschappen, bijvoorbeeld, wordt in de jaren tachtig een cartesiaans denken over juridische discoursen geïntroduceerd. Het sprekend 'subject' wordt tegenover het talige 'object' geplaatst in een instrumentele relatie waarin de doelmatigheid van de constructie van juridische discoursen (pleidooien, casussen) centraal staat. Met andere woorden, de narrativiteit van de rechtspraak werpt licht op de bijzondere relatie tussen een min of meer rigide systeem van codes (taal) en de flexibele narratieve reconstructie van de werkelijkheid (verhaal, verteller) die met gebruikmaking van deze vastliggende codes toch steeds nieuwe situaties (casussen) moet zien te bevatten⁸⁴. Bovendien toont deze narratieve benadering aan dat rechtspraak niet louter het toepassen van een universeel geldend geachte codex is, maar dat deze in feite in de handen ligt van een 'competente spreker' wiens intenties richting geven aan het gevormde verhaal⁸⁵.

Juist het structuralistische karakter van de narratologie heeft geleid tot een golf van narratieve benaderingen in allerlei wetenschapsdisciplines. Zoals het voorbeeld van de rechtswetenschappen aantoont, ligt de kracht van de narratologie besloten in het inzicht dat deze benadering verschaft in het constitutieve karakter van taal en discoursen. Als een wetenschappelijk discours

⁸⁴ Van Roermund, 1993, pp. 16-18

⁸⁵ Ibidem, p. 16

wordt opgevat als een verhaal – of een uit talloze verhalen bestaand metaverhaal – dan wordt duidelijk dat het constituerende eigenschappen heeft waarmee geordend, geïnterpreteerd en voorgeschreven wordt. Met betrekking tot de rechtspraak merkt Van Roermund daarover op dat de bepleiters van de narratieve benadering zochten naar

“een mogelijkheid om *in* het recht tot een zekere erkenning te komen van de gebondenheid van het recht aan zekere voorgegeven taalstructuren; structuren die samenhangen met datgene wat onze cultuur voor waar wil verklaren, dus de waarden die in die cultuur een heersende rol spelen.”⁸⁶

Van Roermunds opmerking raakt hier aan Carey's begrip van communicatie als 'representation of and for reality' en de in Crombag c.s. aangehaalde *common sense presumptions*.

Verhalen dragen de spanning tussen de zich opdringende werkelijkheid en de taal in zich. De in taalsystemen vervatte culturele waarden die zijn ontstaan uit ervaring moeten telkens worden aangeroepen om gebeurtenissen te beschrijven en te duiden. Husserl stelt dat geheugen een sterke rol speelt in het onderhouden van een voortgaand bewustzijn van dingen als tijd-objecten (dingen die niet veranderen of dingen die veranderen door de tijd en dus gebeurtenissen vormen). Bewustzijn van deze gebeurtenissen veronderstelt een bewustzijn van het ding-zoals-het-was en de anticipatie van de verandering die zich met betrekking tot het ding-zoals-het-was gaat voltrekken ('retention' (=behouden of onthouden) en 'protention' (= voorbehoud)). Bewustzijn is de overspanning van de 'field of occurrence' doormiddel van het samennemen van zowel verleden als toekomst. In die zin is elke gebeurtenis een temporaal verschijnsel: de ervaring van het behoud van het verleden en de geanticipeerde verandering in de toekomst. Deze organiserende kwaliteit van geheugen en bewustzijn is de ware representatie van de menselijke perceptie: een narratief.⁸⁷ Husserl's opvatting van narratief laat zien dat er altijd een bepaalde weerspanning is tussen werkelijkheid en het gereedschap waarmee deze werkelijkheid wordt beschreven en begrepen.

⁸⁶ Van Roermund, 1993, p. 16

⁸⁷ Beschreven in: Rankin, 2002, p. 6

Waarmee ik maar wil zeggen dat onderzoek naar betekenissen aandacht moet schenken aan dieperliggende taalsystemen waarin het bewustzijn van de dingen-zoals-ze-zijn wordt weerspiegeld.

Common sense presumptions

Van Roermund verwijst hierboven naar de spanningen die ontstaan bij het representeren van een fluïde werkelijkheid en het gebruik van een meer rigide taalsysteem om deze werkelijkheid weer te geven. In culturele systemen liggen taalsystemen op verschillende niveaus besloten. Er zijn taalsystemen die direct betrokken zijn op de concrete werkelijkheid; er zijn ook taalsystemen die heel ver verwijderd zijn geraakt van de werkelijkheid, zoals metaforen. Husserl's bewustzijn van de dingen-zoals-ze-zijn lijkt te verwijzen naar een taalsysteem dat zich ergens tussen beide uitersten bevindt. Het draagt in zich elementen van wat Van Peursen het evaluatieve taalgebruik in narratieven noemt en wat Carey aanduidt met *representation for reality*. Het uit zich niet in abstracte metaforen maar in cultureel geladen waarden. Waarden die verankerd liggen in een culturele context – besloten liggen in taalstructuren, en onmiddellijk op te roepen zijn als de waarneming daarom vraagt. Het zijn de alledaagse maar diepverankerde en algemeen geldende normatieve verklaringen voor het waarom van gebeurtenissen. Zoals Van Roermund aantoont is de justitiële taal toegesneden op deze aanwending: 'datgene dat onze cultuur voor waar wil verklaren'. Het is dit taalsysteem waaruit in verhalen wordt geput om betekenis te verlenen aan wat er om ons heen gebeurt. Crombag c.s. sluiten hierbij aan als zij de in de rechtspraak verborgen veronderstelling aan de kaak stellen dat het vaststellen en waarderen van feiten (gebeurtenissen) twee gescheiden zaken zijn.

Crombag c.s. bespreken het beoordelingsproces van rechters in strafrechtprocessen. Ze gebruiken daarbij een aantal voornamelijk wiskundige concepten uit de beslistheorie, maar niet om aan te tonen hoe rationeel de gerechtelijke besluitvorming is. Juist niet, want zo betuigen Crombag c.s., rechters nemen geen beslissingen op basis van wiskundige waarschijnlijkheidsmodellen maar volgens de meer intuïtieve baconiaanse waarschijnlijkheidsleer. Deze leer is door Francis Bacon gepostuleerd en is te karakteriseren als een inductieve methode om de waarschijnlijkheid van een

causaal verband aan te tonen. Deze methode is inductief omdat een gebeurtenis wordt verklaard door het verschijnsel te herleiden tot een algemene regel.

Filosoof en linguïst L.J. Cohen betoogt in de jaren tachtig dat rechters van deze methode gebruik maken om tot hun uitspraak te komen. Gegeven een bepaald verschijnsel, zal de rechter proberen dit verschijnsel te herleiden naar wat bij dergelijke verschijnselen *meestal* aan de hand is. Op basis van deze operatie kan de rechter een uitspraak doen over de waarschijnlijkheid dat de door de officier van justitie gegeven verklaring voor het waargenomen verschijnsel juist is. Met andere woorden, als de verklaring voor het verschijnsel gebaseerd is op “[...] a universally acceptable generalization about human intentions [...]”, dan mag volgens de baconiaanse methode geconcludeerd worden dat deze verklaring de juiste is⁸⁸. Deze generalisaties worden door Cohen aangeduid met de term *common sense presumptions*, een term die in de rechtspraak veelvuldig aangehaald wordt. Common sense presumptions (CSP) spelen bij de constructie van elke bewijslast een grote rol omdat CSP bepaalde beweringen aannemelijk kunnen maken zonder dat daar verder bewijs voor hoeft worden aangevoerd.

De crux van de redenering ligt in de parallel tussen het dagelijks leven en de rechterlijke beslispraktijk. In de praktijk wordt de baconiaanse methode voorgesteld als een deductief proces: “de subsumptie van een concreet geval onder een algemene regel”⁸⁹. In feite is dit echter omgekeerd. Vanuit het concrete geval wordt gezocht naar een algemene regel waaronder het geval geschaard kan worden. En daar verschijnt de parallel met het dagelijks bestaan: de reductie van onzekerheid is de dagelijkse uitdaging van de mens. Steeds wordt de onzekere werkelijkheid teruggebracht tot een zekere regel, waarvan de geldigheid niet ter discussie staat, waarop kan worden vertrouwd. De algemene regels zijn een houvast waarop steeds teruggegrepen kan worden om de wereld om ons heen te verklaren. In het dagelijks leven doen we dat vaak onbewust omdat de *common sense presumptions*, overeenkomstig het woord *common*, zeer algemeen geldend zijn.

⁸⁸ Cohen, geciteerd in Crombag, 1994, p. 57

⁸⁹ Crombag, 1994, p. 73

In de rechtspraak wordt aangenomen dat dit proces bewust plaatsvindt. De rechter die voor een beslissing staat wordt geacht elk bewijsmiddel af te wegen. Vanuit het verhaal van de aanklager daalt hij dan af naar onderliggende deelverhalen om zo vast te stellen of de aangevoerde bewijsmiddelen de tenlastelegging ondersteunen of niet. De rechter kan echter niet voor elk afzonderlijk bewijsmiddel ondersteunend bewijs vragen: er is een limiet aan het niveau tot waar de rechter in zijn beoordeling van de bewijslast kan afdalen in het verhaal. In de rechtspraak bestaat er daarom zoiets als 'feiten en omstandigheden van algemene bekendheid'. Volgens Crombag c.s. komen hier de CSP in beeld. Op een gegeven moment moet de rechter aannemen op basis van de overweging van algemene bekendheid dat een feit bewezen is⁹⁰.

Samengevat

Verhalen zijn constitutief voor onze werkelijkheidsbeleving en de betekenis die we eraan geven. Bovendien blijkt hierin een culturele component aanwezig die zowel descriptie van de ervaren werkelijkheid als prescriptie van de ervaren betekenis mogelijk maakt. De culturele component is te destilleren tot CSP zoals Crombag die aan Cohen ontleent. CSP kunnen culturele ervaringskennis genoemd worden. Het zijn praktische, concrete regels voor de verklaring van de werkelijkheid om ons heen. Dit ogenschijnlijk banale en triviale begrip acht ik van groot belang omdat het ook in een cynische, postmoderne context zeggingskracht heeft. Juist de alledaagse toepassing van CSP vormt het belang van dit concept. Omdat CSP op het dagelijkse leven betrekking hebben, kan niemand zich eraan ontworstelen, ook de rationele beslissers niet.

Hoe dit 'besef' geoperationaliseerd moet worden en welke methodologie voor handen is om deze narratieve constructie van betekenis te kunnen ontleden komt later aan bod. Eerst volgt een korte introductie van narratieve structuuranalyse waarna context en methodologie van Crombags verhaalanalyse uiteengezet worden.

⁹⁰ Deze paragraaf is ontleend aan Crombag et al, 1994, pp. 41-77.

Narratieve analyse

Zoals hierboven geciteerd verklaart Barthes dat het verhaal overal is. Alles is verhaal en dus zijn er oneindig veel verhalen, zo stelt hij. Barthes gaat daarom opzoek naar een systeem dat in staat zou kunnen zijn algemene regels te formuleren waarmee in principe elk narratief begrepen zou kunnen worden. Als linguïst is voor hem de taal het uitgangspunt.

In de antropologie is door Levi-Strauss en Jakobsen de hypothese ontwikkeld dat het menselijke ras te herkennen is aan het vermogen om secundaire systemen – *propagating systems* – te ontwikkelen. Deze systemen zijn secundair en *propagating*⁹¹ omdat het instrumenten zijn die uit primaire systemen zijn ontwikkeld en de mens zo de beschikking geven meerdere systemen van betekenis naast elkaar te gebruiken. Uit een natuurlijk taalsysteem kunnen secundaire taalsystemen ontstaan waaraan de taal ten grondslag ligt maar die een alternatieve betekenis of een andere functie hebben dan het primaire taalsysteem en waarvoor het bestaan van het primaire taalsysteem een voorwaarde is.

Aan de hand van deze hypothese werkt Barthes naar een gelijkvormige relatie tussen zin (*sentence*) en discours toe. Deze relatie noemt Barthes homologisch, omdat in de *propagating systems*-hypothese de posities in een gelijke relatie staan in vergelijking met de relatie tussen zin en discours. Of met andere woorden, de relaties van de elementen waaruit een discours gevormd wordt, zijn min of meer gelijkvormig te veronderstellen aan de linguïstische conceptualisering van de samenhangen binnen de zin. Tenminste, in die zin dat de zin het constituerend element is in een discours, waarvan de samenhang van de zinnen de betekenis van het discours bepaalt, evenals de samenhang van de woorden in de zin de betekenis van de zin bepaalt. De focus van de linguïstische analyse ligt op het niveau van de zin. Het linguïstische concept van de zin is het primaire systeem waaruit een secundair systeem van betekenissen zich kan voortplanten: het concept van discours of narratief.

Barthes haalt vervolgens ook nog Greimas erbij, die stelt dat de typologie van karakters in een literair verhaal gelijkenissen vertoont met grammaticale

⁹¹ Van Dale: 'verspreiden', 'voortzetten', 'voortplanten'. Zie ook het Nederlandsde woord propageren: 'trachten ingang te doen vinden', 'propaganda maken'

regels in de taal. De homologie tussen taal en verhaal is het vertrekpunt voor Barthes' grondbeginselen van de narratieve structuuranalyse⁹².

Ik wil hier een korte beschouwing geven van Barthes' eerste aanzet tot een theoretische vormgeving van zijn narratieve structuuranalyse. De homologische veronderstelling heeft duidelijk naar voren gebracht dat net als de zin, het discours begrepen kan worden als een systeem van betekenis (*system of meaning*). Dat houdt in dat een narratief niet zomaar een samenraapsel van proposities is, maar een samenhangend geheel, waarvan de beschrijving – analoog aan de linguïstische analyse van betekenis op zinsniveau – op meerdere samenhangende niveaus plaatsvindt.

De linguïstiek onderscheidt fonetische, fonologische, grammaticale en contextuele niveaus in de beschrijving van een zin. De betekenis van een zin ontstaat slechts door de onderlinge samenhang van de niveaus. Een verzameling elementen van dezelfde categorie heeft geen betekenis; het is de relatie tussen elementen in de verschillende categorieën die de betekenis ontsluit. Barthes benadrukt dat het identificeren en formuleren van een systeem van verschillende niveaus van beschrijving een constante opgave is. Ontwikkelingen in de wetenschap zullen leiden tot een voortschrijdend inzicht in de categorieën, niveaus en relaties daartussen in het narratief. In feite gaat het Barthes slechts om het aantonen van de structurele aard van de samenhang van elementen in een verhaal; een systematische beschrijving is nodig om grip te krijgen op de chaos van het verhaal⁹³. Barthes wil aanzetten tot een poging:

“...to classify the huge mass of elements which go to make up a narrative.”⁹⁴

De niveaus in dit systeem van betekenis noemt Barthes *levels of meaning*. Een model voor de structurele analyse van een narratief onderscheidt verschillende beschrijvingsniveaus die hiërarchisch gerangschikt zijn. Het aantal niveaus en de definitie ervan is in principe onbeperkt. Zegt Barthes:

“Understanding a narrative is not just following the thread of the story, it is also recognising the “stages”, projecting the horizontal sequences of the

⁹² Barthes, 1966, p. 3

⁹³ Ibidem, pp. 3

⁹⁴ Ibidem, p. 4

narrative "thread" on its own implied vertical axis; to read a narrative is not just to pass from one word to another, it also means passing from one level to another.⁹⁵"

Belangrijk voor het vormgeven van een systematisch analysemodel voor het onderzoeken van de totstandkoming van betekenissen in teksten, is het onderscheiden van niveaus. Barthes onderscheidt bijvoorbeeld een categorie functies in een willekeurig verhaal. Deze categorie is opgesplitst in verschillende subcategorieën die in belang variëren: kardinale functies, indicatoren en katalytische functies. Het belang van een categorie is afhankelijk van de plaats in het verhaal. De kardinale functie introduceert onzekerheid in het verhaal – een punt waarop verschillende ontwikkelingen kunnen volgen. Het is een handelingsmoment met meerdere mogelijkheden. Deze functiecategorie heet bij Barthes ook wel nucleus, omdat het een kernmoment is waarop een wending volgt. Katalytische elementen hangen rondom de nucleus. Zij vormen een aankleding van het keuzemoment; zij verzorgen de sferische schets van de omstandigheid waarin het kardinale moment zich aandient. Indicatoren zijn indirecte verwijzingen naar de hoedanigheid van een zich manifesterend object in het verhaal.

Zo ontstaat een hiërarchische schakeling van samenhangende categorieën van functies. Kardinale elementen vormen de belangrijkste functiecategorie door hun scharnierende positie in het verhaal. Katalytische elementen hebben betrekking op de kardinale functionaliteit van 'doen' (handelen) en indicatoren hebben betrekking op de functionaliteit van 'zijn'. Beide categorieën hebben een 'ladende' functie: zij vormen zelf geen opeenvolging van handelingen maar geven beschrijvingen van de hoedanigheid van een handeling of karakter. Zij zijn ondergeschikt aan de handeling of de handelende figuur maar bevatten informatie die inzicht geven in de aard van de handeling of het karakter of de drijfveren van de handelende figuur.

Samenvattend: Een narratieve (structuur)analyse kan volgens Barthes een veelheid aan modelleringen bevatten. Centraal staan samenhang en hiërarchie. Een structurele benadering veronderstelt dat er een structurele samenhang is.

⁹⁵ Barthes, 1966, pp. 4-5

Dat betekent dat er verschillende niveaus kenbaar zijn en bovendien dat er categorieën te onderscheiden zijn van gelijkvormige elementen die in hun onderlinge samenhang betekenissen voortbrengen. Een dergelijk onderscheidt en hiërarchische ordening van categorieën is de basis van het model dat hierop volgend besproken wordt.

Crombags verhaalanalyse

Crombags these zoals hierboven behandelt, stelt dat rechters niet het afzonderlijke bewijs beoordelen maar het verhaal dat met de totale bewijslast is gecreëerd. In zijn narratieve benadering gaat Crombag zelfs nog verder: de bewijsmiddelen ontlenen hun kracht niet aan 'zichzelf' maar aan de plaats in het verhaal, ten opzichte van de andere bewijsmiddelen. Uiteraard moeten de bewijsmiddelen in de werkelijkheid gegrond zijn, maar uiteindelijk is het voor de rechter slechts mogelijk een uitspraak te baseren op het verhaal en niet op de bewijsmiddelen afzonderlijk.

Daaruit volgt dat het bewijsprobleem van de aanklager (of de verdediging bij het construeren van een ontlastend verhaal) niet ligt in de wettige bewijsmiddelen maar in de expliciete en impliciete koppelingen tussen die middelen in het verhaal (in vaktermen heten deze koppelingen de 'gelegde verbanden van oorzakelijkheid en redengevendheid'). Dat de nadruk op deze, narratieve, koppelingen ligt, blijkt uit het feit dat met dezelfde feiten verschillende verhalen kunnen worden gemaakt met overeenkomstig verschillende uitspraken (schuldig of onschuldig)⁹⁶. De rangschikking en contextuele inkleding van de bewijzen (feiten) en de inferenties die uit deze rangschikking ontstaan vormen de kracht en geloofwaardigheid van de bewijslast: een vonnis berust op een verhaal. Inferenties zijn de impliciete verbanden – de gesuggereerde (causale) verbanden tussen de feiten zonder dat daar een feitelijke grond voor is. Een goed verhaal weet deze leemtes in de bewijslast zodanig op te vullen dat zij in een narratieve vorm gegoten zo logisch schijnen dat op grond van 'algemene bekendheid' aannemelijk is dat een dergelijke causale keten van gebeurtenissen (feiten) zich inderdaad heeft voorgedaan. Crombags narratieve

⁹⁶ Crombag et al, 1993, p. 61, 67 & 68

conceptualisering van bewijsvoering in het strafrecht gaat ervan uit dat rechters twee beslissingen moeten maken:

1. Rechters beoordelen of het verhaal van aanklager of verdediging waarschijnlijk is;
2. Rechters beoordelen of het aangevoerde bewijs voldoende wordt ondersteund door feiten⁹⁷.

Onder 1 zijn de belangrijkste verhaal elementen het hanteren van een gemakkelijk te identificeren centrale handeling en een context die een gemakkelijke interpretatie van die handeling mogelijk maakt. Bovendien mag een verhaal geen ambiguïteiten bevatten, zoals onvolledigheden en inconsistenties. Het verhaal moet een zodanige opbouw hebben dat er maar één logische reeks van interpretaties van het gedrag van de centrale persoon mogelijk is waarin alle contextuele elementen van het verhaal meegenomen kunnen worden⁹⁸.

Andere auteurs gaan iets dieper en 'kleden' het begrip handeling verder aan. Het gaat er niet alleen om een duidelijke handeling te kiezen in combinatie met een relevante context. De handeling zelf moet verdiept worden met achterliggende omstandigheden en de psychologische en fysieke toestand waaruit doelen voortkomen, die een motief waarschijnlijk maken, welk geheel vervolgens aanleiding geeft tot de handeling. Zodoende creëert het verhaal goede en geloofwaardige omstandigheden voor het handelen van de centrale persoon (verdachte)⁹⁹. Mochten er gegevens over omstandigheden of motieven ontbreken in het dossier, dan kan altijd toevlucht genomen worden tot een algemeen geaccepteerd motief: jaloezie, provocatie of de behoefte te imponeren. In feite kan bewijs altijd worden aangevuld met zogenaamde inferenties. Gaten in de bewijslast worden dan aangevuld met expliciete of impliciete gevolgtrekkingen die ontstaan door de koppeling van bewijzen. Deze worden opzich ondersteund door feiten en kunnen afzonderlijk heel goed waar zijn maar de inferentie die ontstaat uit de combinatie van twee of meer feiten is

⁹⁷ Verheij, 2001, p. 2

⁹⁸ Crombag et al, 1993, pp. 62-63 (ontleend aan Bennett en Feldman, 1981)

⁹⁹ Ibidem, pp. 65-68 (ontleend aan Pennington en Hastie, 1986)

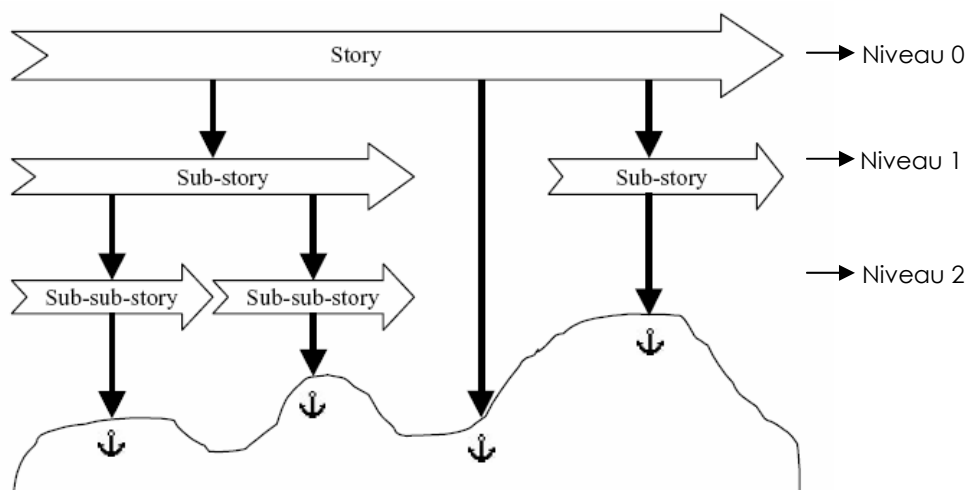
dan pure suggestie. Zijn de gegeven bewijzen goed gerangschikt dan doen inferenties de rest. Dat neemt niet weg dat de verankering van het verhaal (feiten én inferenties) de andere helft van het werk is: de rechter moet immers ook beoordelen of het aangevoerde bewijs voldoende wordt ondersteund door feiten (2).

Het tweede deel van Crombags these “is de verankering van het verhaal in de werkelijkheid door middel van bewijsmiddelen”¹⁰⁰. Een verhaal vatten Crombag c.s. op als een gesloten eenheid dat bestaat uit deelverhalen. De deelverhalen worden gevormd door de bewijsmiddelen die op verschillende niveaus in het verhaal zijn opgenomen. Zoals reeds eerder gezegd bestaat een verhaal voor een gedeelte uit bewijs, feiten. Deze feiten worden aangevuld met inferenties. Bewijsmiddelen berusten op feiten uit de werkelijkheid, inferenties berusten op aannames over de werkelijkheid.

In een goed verhaal zijn alle deelverhalen verankerd in de werkelijkheid. Bewijzen zijn verankerd aan feiten maar de inferenties tussen de feiten moeten ook worden verankerd in de werkelijkheid. Dat gebeurt door gebruik te maken van algemene regels: de common sense presumptions over menselijk handelen en over hoe de werkelijkheid in elkaar steekt. Hoe dieper men afdaalt in het verhaal hoe specifiek de inferenties worden en hoe veiliger de verankering ervan in een algemene regel. Hoe hoger het detailniveau van een algemene regel hoe groter de waarschijnlijkheid dat deze verklarend is voor de opgeroepen inferentie.

Het narratieve model dat zodoende ontstaat, wordt hier verder niet in detail uitgewerkt, maar voor enig inzicht is een grafische voorstelling ervan het meest geschikt.

¹⁰⁰ Crombag, 1994, p. 69

Schematische weergave verhaal structuur Crombag c.s.¹⁰¹

De uiteindelijke bewijsbeslissing refereert aan deze algemeen geldende regels omdat de beslissing uiteindelijk wordt gebaseerd op de geloofwaardigheid van het verhaal. Of met andere woorden, de mate waarin het verhaal de motivatie voor het handelen van verdachte geloofwaardig weet aan te tonen. Dit is afhankelijk van de mate waarin de verteller erin slaagt elk deelverhaal succesvol (want geloofwaardig) te verankeren aan een algemene regel. Hoe algemener de regel waarvoor de verteller voor anker gaat, hoe groter de kans dat de toehoorder geen geloof hecht aan het verhaal.

Crombag c.s. achten dit in de strafrechtelijke context problematisch omdat het verankeren van verhalen in common sense presumptions zo ingebakken zit in de menselijke wijze van kijken en praten over de werkelijkheid, dat de beoordeling ervan meestal even onbewust verloopt. De verankering van het verhaal vindt dus op elk niveau plaats, wat betekent dat ook voor het verhaal als geheel een centrale verankering ontstaat. Een onoplettende rechter kan al voor het verhaal vallen op basis van de verankering op niveau 0, ondanks dat daarvoor geldt: hoe algemener de regel, hoe groter de foutmarge.

Deze constatering is van grote waarde. Crombag c.s. hebben een instrument ontworpen waarmee de tekst (het verhaal) ingebed kan worden in een culturele context. Een culturele context van op de concrete werkelijkheid betrokken taalstructuren waarmee betekenissen ontsloten kunnen worden die

¹⁰¹ Ontleend aan Verheij, 2001, p. 3

vaak impliciet worden aangeropen, maar die uitermate belangrijk zijn bij het doorgronden van betekenisconstructie in teksten. De verankering van verhalen geschiedt namelijk in een cultureel waardensysteem dat schuilgaat achter tekst van het verhaal. Dit systeem kan echter wel aangeboord worden als het juiste instrument wordt gebruikt om het verhaal – dat op een feitelijke descriptie van de werkelijkheid lijkt maar waarin gaten zitten die worden opgevuld met evaluatieve “listen van de taal” – te ontrafelen. Het listige van het model van Crombag c.s. is dat het niet de nadruk legt op woorden, zinnen of alinea's maar op verwijzingen naar de werkelijkheid en de mate waarin deze descriptief en expliciet zijn opgenomen in het verhaal of evaluatief en impliciet.

Conclusie

Narratieven zijn de vehikels van het menselijk bewustzijn: in en door verhalen ontwikkelt de mens kennis van zichzelf en de wereld. De constructie van identiteit en werkelijkheid hebben een verhalend karakter.

Het verhaal verleent tijd aan ervaring: het ordent, maakt causale interpretatie mogelijk. Er is niets dat zich aan het menselijk bewustzijn opdringt dat niet de eigenschappen van een verhaal in zich draagt. Het moment waarop werkelijkheid ontstaat, is het een verhaal. In die zin ondersteunt Carrs notie van het verhaal die van Van Peursen: betekenisverlening is een narratieve onderneming waarin bovendien representeren samenvalt met interpreteren.

Causaliteit en betekenis liggen besloten in het verhaal, niet in de concrete werkelijkheid. Daarom is narratieve conceptualisering van teksten nuttig voor onderzoek naar betekenisconstructie.

Van Roermund legt de nadruk – in de juridische context – op de spanning tussen voorgegeven taalstructuren en concrete werkelijkheid. Betekenisverlening bestaat daarom deels uit het scharen van concrete gevallen onder bestaande opvattingen over hoe de wereld in elkaar steekt en zou moeten steken: verhalen weerspiegelen de waarden van onze cultuur.

Het menselijk bewustzijn zet naratieven in om de spanning tussen ervaring en geanticiperde of ervaren verandering te overspannen. Daarin zit een culturele (ervarings)factor die, geworteld in taalstructuren, deze overspanning mogelijk maakt. Dat betekent dat er altijd sprake is van een betekenende waardering die algemener opgeld doet dan het concreet ervaren geval. Dit zijn

de culturele betekenissen of waarden die verankerd liggen in een culturele context – besloten in taalstructuren – en onmiddellijk op te roepen zijn als de waarneming daarom vraagt. Het zijn de alledaagse maar diepverankerde en algemeen geldende normatieve verklaringen voor het waarom van gebeurtenissen.

Crombag c.s. hebben dit in navolging van Cohen common sense presumptions genoemd. Dit is precies wat Van Roermund de list van de taal noemt: waar de werkelijkheid chaotisch en weerbarstig is, kan de mens zich in het verhaal wenden tot generalisaties om de gaten in zijn causale redenering op te vullen. De overzichtelijke taal van de culturele generalisatie is een aanvulling op het onoverzichtelijke materiaal van de concrete werkelijkheid. Steeds wordt de onzekere werkelijkheid teruggebracht tot een zekere regel, waarvan de geldigheid niet ter discussie staat, waarop kan worden vertrouwd. De algemene regels zijn een houvast waarop steeds teruggegrepen kan worden om de wereld om ons heen te verklaren.

Narratieve structuuranalyse biedt de mogelijkheid een verhaal als samenhangend geheel te beschrijven en analyseren. Barthes leert dat een verhaal de constructie van haar betekenis pas bloot geeft als een structureel analysemodel is gemaakt waarin de verschillende hiërarchie samenhangende categorieën het verhaal kunnen beschrijven en de samenhang van het verhaal blootleggen: een *system of levels of meaning*.

Dat is precies wat Crombag c.s. eveneens betogen: de verzameling bewijslast in een verhaal heeft geen inherente betekenis. Het is de samenhang en ordening van de bewijzen, de verbindende inferenties die de leemtes in die samenhang opvangen en de uiteindelijke verankering ervan aan een algemene regel die de uiteindelijke betekenis(sen) van een verhaal opmaken. Bovendien heeft een verhaal meerdere deelverhalen waardoor de categorieën feit, inferentie en verankering zich op verschillende niveaus in het verhaal afspelen; met als overkoepeling de verankering van de totale argumentatie op niveau 0.

CONCLUSIE & PROBLEEMSTELLING

In hoofdstuk 1 is geconcludeerd dat framing theorie worstelt met het begrip cultuur. Er is overeenstemming over het overkoepelende en contextuele karakter van cultuur – in de zin van een culturele achtergrond waaraan niemand zich kan onttrekken – maar er komen vervolgens geen conceptualisaties uit die leiden tot onderzoekbare concepten van die culturele predispositie. Uit die constatering komt de probleemstelling van deze thesis voort:

Hoe kunnen de begrippen cultuur en verhaal een bijdrage leveren aan framing theorie en op welke manier moeten deze begrippen daartoe geconceptualiseerd worden?

Het doel is te komen tot een theoretische conceptualisatie van cultuur en de aanzet tot een analyse model waarmee dit concept onderzocht kan worden. Deze doelstelling is uitgewerkt aan de hand van de volgende vragen die hier kort zullen worden uitgewerkt.

Wat is framing en welke doelstellingen stelt framing onderzoek?

Framing is het proces van beeldvorming waarbij een frame bewust of onbewust wordt ingezet. Een frame is een schema van interpretatie (opgebouwd uit elementen van culturele, sociale, ideologische, politieke en economische aard) waarmee betekenis wordt verleend aan de werkelijkheid. Vanuit een frame wordt de werkelijkheid geselecteerd, geordend en geïnterpreteerd. Framing onderzoek stelt zich ten doel deze in potentie vervormende frames boven water te krijgen.

Hoe worden binnen framing onderzoek de begrippen cultuur en verhaal gebruikt?

Cultuur in framing theorie en onderzoek is een abstract begrip. Cultuur is overal en is daardoor algemeen, op de achtergrond en diepgeworteld in menselijk handelen. Het heeft wel betrekking op de sociale realiteit maar culturele frames treden niet aan de oppervlakte. Pan en Kosicky benoemen culturele frames als 'common sense' of 'conventional wisdom'; zo algemeen dat het verder niet onderzocht wordt. In deze conceptie blijft cultuur letterlijk het water waar de vis in zwemt.

Wat is cultuur en waarom kan het een bijdrage leveren aan framing onderzoek?

Cultuur is zowel het proces als het resultaat van betekenisverlening aan de ons omringende werkelijkheid. Betekenisverlening behoort tot het domein van cultuur. Cultuur is alles wat niet is; het is de ordening, interpretatie van en betekenisverlening aan de concrete werkelijkheid. Deze zijn opgeslagen in codes, tekens en symbolen waarvan de mens weer gebruik maakt bij de communicatie over de ervaren werkelijkheid. Communicatie behoort dus ook tot het culturele domein.

Massacommunicatie is het dominante veld waarbinnen wij betekenisverlenen aan de werkelijkheid. In medianarratieven geven we uitdrukking aan onze ervaringen die we beschrijven en evalueren; en waarmee we een gedeeld systeem van culturele waarden steeds bevestigen. Dat is, zo stelt Carey de kern van een culturele opvatting van communicatie.

Deze medianarratieven verwijzen naar de werkelijkheid, maar zijn deels ook opgebouwd uit de normatieve evaluatie ervan aan de hand van culturele waarden zoals die zijn opgeslagen in de taal. Van Peursen stelt in dat verband: er is geen zuiver descriptieve taal mogelijk. Omdat betekenisverlenen en communicatie – cultuur – het symboliseren en dus interpreteren en evalueren van een chaotische werkelijkheid is, is taal per definitie evaluatief. Beschrijvingen van de werkelijkheid herbergen, in het culturele domein verankerde algemeen gedeelde opvattingen over hoe de wereld in elkaar steekt en zou moeten steken.

Hoe kan het begrip cultuur geconceptualiseerd worden?

Overeenkomstig wordt het begrip cultuur hier geconceptualiseerd als een systeem van betekenissen – dat weliswaar open is en zich voortdurend aanpast – maar waarin opvattingen, waarden en mores opgeslagen liggen. Deze worden ingezet om nieuwe uitdagingen van de concrete werkelijkheid het hoofd te bieden. Een culturele opvatting van communicatie wijst dan ook op de gevolgen daarvan voor betekenisconstructie in medianarratieven. Culturele betekenissen zijn dan die evaluatieve eigenschappen van de taal die in een verhaal de werkelijkheid begrijpelijk maken en de culturele gedeeldheid bestendigen. Deze conceptie vat culturele betekenissen op als op de

werkelijkheid betrokken beschrijvingen die echter geworteld zijn in het culturele domein van de algemeen geldende opvattingen over de werkelijkheid: *common sense presumptions*.

De kracht van deze opvatting van culturele betekenissen is dat het werkzaam is in het dagelijks leven. In deze betekenissen komt tot uitdrukking het subtiel verschil tussen descriptie en evaluatie, tussen feit en inferentie. Dat bespookt elk verhaal en reflecteert de spanning tussen het beschrijven van de gebeurtenis en het begrijpen van de gebeurtenis. En aangezien begrijpen een culturele onderneming is van betekenisverlening, weerspiegelt elk verhaal culturele betekenissen. In die zin is Hayden White's concept van het verhaal als *moral force* interessant. Gebeurtenissen staan niet opzichzelf; ze moeten worden begrepen en dat betekent inbedding in een cultureel systeem van mores, waarden en ervaringsregels over hoe de wereld in elkaar steekt en zou moeten steken. De geloofwaardigheid van een verhaal is afhankelijk van haar verankering in deze laag van culturele betekenissen; in de mate waarin het verhaal erin slaagt zich voor te doen als een gebeurtenis die echt gebeurd is en die correspondeert met ons idee van hoe dat eruit zou moeten zien.

Waarom biedt het verhaal aanknopingspunten om culturele betekenissen te onderzoeken?

Verhalen zijn de vehikels van het menselijk bewustzijn: in en door verhalen ontwikkelt de mens kennis van zichzelf en de wereld. De constructie van identiteit en werkelijkheid hebben een verhalend karakter. Sterker nog, in het verhaal wordt de werkelijkheid ontsloten. Causaliteit en betekenis liggen besloten in het verhaal, niet in de werkelijkheid. Het verhaal biedt aanknopingspunten voor het onderzoeken van culturele betekenissen omdat het verhaal voor de betekenisverlening zowel put uit de empirie als uit de ervaring. Met andere woorden, culturele betekenissen – in de vorm van *common sense presumptions* – liggen besloten in de tekst.

Hoe kan narratieve analyse ingezet worden om culturele betekenissen te ontsluiten?

Crombag's verhaalanalyse biedt de mogelijkheid deze betekenissen te ontsluiten. Crombag c.s. hebben aansluiting gezocht bij wat Van Roermund het probleem van de spanning tussen voorgegeven taalstructuren en weerbarstige

werkelijkheid noemt. Een verhaal dat een bepaalde betekenis (causale interpretatie, intentie van handelen) wil overbrengen kan niet louter in de concrete werkelijkheid verankerd zijn. De werkelijkheid, zoals die wordt ontsloten in verhalen is kneedbaar en wordt geconformeerd aan onze culturele opvattingen van wat hoort en niet hoort. Daardoor zijn delen van het verhaal altijd verankerd in bestaande en algemene culturele opvattingen.

Hoe kan narratieve analyse een bijdrage leveren aan framing onderzoek?

Met deze laatste vraag ontstaat de koppeling met de doelstelling van deze thesis. Er volgt geen synthese van framing theoretische concepten van cultuur en de hier gegeven mogelijke conceptie ervan. Het enige wat ik heb geprobeerd aan te tonen is dat cultuur niet per se een abstractie is die achter alles schuil gaat maar waarvan de betekeneende kracht in het dagelijks leven niet ter discussie wordt gesteld. De vraag bleef echter altijd hangen, hoe werkt het dan? Dat heb ik getracht duidelijk te maken. De methode die Crombag c.s. hebben aangedragen voor een narratieve benadering van het strafrecht, kan een bijdrage gaan leveren aan het reusachtige en gefragmenteerde onderzoeksprogramma van de framing-discipline.

EPILOOG

Deze thesis laat na in te gaan op het probleem van de kenbaarheid van culturele betekenissen (CSP). Er is geen index van dergelijke betekenissen, net zo min als er een richtlijn is voor het wanneer gebruiken van welke CSP. In tegenstelling tot sommige frames die eerder een functie beschrijven dan een betekenis (zoals het strategic game frame), is de verankering van verhalen in CSP behoorlijk concreet. In die zin, dat het op een concrete, in het verhaal gecreëerde situatie betrokken is. CSP kunnen van heel specifiek tot heel algemeen geformuleerd worden, afhankelijk het niveau in het verhaal en de inferentie die verankerd dient te worden. Soms zal een CSP zo specifiek zijn als de inferentie van het deelverhaal, soms zo algemeen dat er hevige twijfel rijst over de verklarende kracht.

De analytische kracht van Crombags model hangt dan ook sterk af van de onderzoeker en de mate waarin deze geoefend is in het onderscheiden van inferenties en het opstellen van de algemene regel waaraan deze verankerd is. Deze betrouwbaarheidskwestie moet in verder onderzoek aan bod komen.

Mogelijk verder onderzoek zal zich daarom eerst op dat punt moeten concentreren: methodologie en methode, kwesties van betrouwbaarheid en validiteit en de toepasbaarheid van het instrument op verschillende typen medianarratieven (zowel in vorm als in kanaal). Pionierswerk is al verricht door communicatiewetenschapper Addy Weijers (Radboud Universiteit Nijmegen) en zijn studenten.

Daarna kan getracht worden aansluiting te zoeken bij framing onderzoek dat zich ook in deze richting beweegt. Ook kan dan bestudeerd worden voor welke wetenschappelijke discipline dit type onderzoek zich het best leent. Verder is het interessant of deze methode wellicht aanknopingspunten biedt om buiten de grenzen van de tekstuele analyse te treden, bijvoorbeeld receptie onderzoek. Niet het model staat dan centraal maar het concept van de CSP. Het zou interessant zijn om vragen over de reikwijdte van culturele betekenissen te onderzoeken onder verschillende culturele groepen. Ik vraag me bijvoorbeeld af hoe het met de kracht van de verankering zit als deze wordt ontvangen door een groep met een andere culturele context dan de maker van het verhaal.

Dan rest mij nog een en ander op te merken over de verhouding van mijn thesis met andere relevante issues in framing onderzoek en dan met name de positionering ten opzichte van framing onderzoek dat zich richt op andere vragen.

De focus van mijn thesis ligt in de tekst, de organisatie van de tekst. Het onderzoeken van deze organisatie gebeurt met een instrument dat door haar conceptualisering van de tekst als een verhaal in staat is deze organisatie bloot te leggen. Bovendien gaat het bij dit onderzoek niet om de organisatie van de sociale werkelijkheid, noch om de relatie tussen de sociale werkelijkheid en de tekst maar om de interne organisatie van de tekst: de relatie tussen (verhaal)feiten binnen de tekst.

Entman's begrip *salience* bijvoorbeeld, gaat vooral om de feitenselectie: welke feiten worden gepresenteerd en in hoeverre wordt daarmee een deel van de werkelijkheid belangrijker (*more salient*) gemaakt? Entman's opvatting van framing is sterk georiënteerd op de relatie tussen de feiten en de werkelijkheid. Is dat karakteristiek voor framing? Dat is moeilijk te zeggen; het is immers juist Entman die oproept tot een betere afbakening van het paradigma en het begrippenkader waarvan framing theorie zich bedient. Wel kan gezegd worden dat in deze oproep Entman de nadruk legt op de relatie tekst – werkelijkheid; de vraag of de weergave van een gebeurtenis wel strookt met de feitelijke gebeurtenis.

De relatie feit-werkelijkheid dient gewantrouwd te worden, de argumentatie van Crombach c.s. wijst er tenslotte op dat met een feitenverzameling een hoop verhalen te maken zijn waarbij de waarheidsclaim niet ondersteunt wordt door de gepresenteerde feiten maar door de coherentie van het verhaal en de verankering van die door inferenties gecreeerde coherentie. En daarmee kan dit argument een belangrijke bijdrage leveren aan framing onderzoek: het gaat niet alleen om de feiten.

De verankering vindt plaats in een cultureel domein van common sense; ervaringswijsheid die zodanig geïnternaliseerd is, dat haar verklarende kracht goeddeels onbewust werkzaam is. Het doel van onderzoek dat dit type verklaringsmodellen boven water probeert te krijgen, besteedt geen aandacht aan de factor macht met betrekking tot de gehanteerde verklaringsmodellen. Macht speelt een belangrijke rol in framing. Het gaat dan over toegang tot en

zeggenschap over informatie en middelen. Gamson spreekt over 'the rim' wanneer het bij Goffman gaat over de kadrering van een gebeurtenis. Er is dan sprake van datgene dat geframed wordt, en de randverschijnselen rond de gebeurtenis waarin het gebeurde verankerd is¹⁰². Vragen over macht in relatie tot deze thesis spelen zich in een vergelijkbare 'rim' rond de tekst af. In deze context spelen de journalist, de nieuwsorganisatie waarin hij werkzaam is, de toegang tot informatie, het contact met bronnen, de positie van de bronnen zelf en het discours waarin de bronnen zich bevinden een rol. Aangezien machtsvragen hierop betrekking hebben, zijn deze vragen in relatie tot deze thesis niet direct van toepassing. In zoverre dat een narratief model als dat van Crombach c.s. zelf geen antwoord kan geven op deze vragen maar ook niet zonder kan. De feitenverzameling waaruit geput wordt, de toegang tot deze feiten en de zeggenschap over deze samenstelling zijn allemaal kwesties die vooraf gaan aan de vragen die Crombach's model beantwoordt. Zoals Carragee & Roefs betogen, komen nieuwsteksten niet tot stand in een politiek vacuüm¹⁰³, maar is "issue sponsorship" van groot belang in de strijd om de "social construction of meaning":

"A frame's ability to dominate news discourse depends on complex factors, including its sponsor's economic and cultural resources, its sponsor's knowledge of journalistic practices, these practices themselves and a frame's resonance with broader political values"¹⁰⁴.

Met betrekking tot het hier besproken analyse model heb ik de relatie daarvan met framing onderzoek al een aantal keer duidelijk genoemd. Ten eerste, levert het analyse model de voordelen van het narratieve concept: een verhaal is een samenhangend geheel waarin elk onderdeel een plaats heeft en waarin het belangrijkste is de onderlinge samenhang. Die conceptualisering heeft ook een theoretische implicatie, namelijk dat niet verhalen betekenissen constitueren maar andersom: diep gewortelde aannames over de werkelijkheid vullen de gaten in het verhaal. Dat impliceert dat verhalen een grondslag hebben waarin het verhaal verankerd is. Deze laag onttrekt als het ware betekenissen aan het

¹⁰² Gamson, 1975, p. 605

¹⁰³ Carragee & Roefs, 2004, p. 216

¹⁰⁴ Ibidem, pp. 216-217

zicht door hun diep gewortelde aard. Aspecten van macht zijn op dit niveau moeilijk te onderscheiden en nog moeilijker te onderzoeken. Common sense en culturele waarden zijn dermate gecondenseerde begrippen dat hun totstandkoming, in de zin van een sociologie van betekenis of macht, niet navolgbaar is.

Dat neemt niet weg dat het laatste element van het boven staande citaat aanknopingspunten biedt. De strijd om betekenisverlening vindt plaats in politieke en maatschappelijke discoursen. Het frame is dan het perspectief vanwaaruit een bepaald beleidsissue wordt besproken. Een voorbeeld zou kunnen zijn de politieke discussie over welke vorm de verzorgingsstaat moet gaan krijgen. Is het rijnlandse model nog levensvatbaar, moeten we definitief kiezen voor het angelsaksisch model of is er een derde weg in de vorm van het scandinavisch model, waarin niet de protectionistische trekjes maar wel de solide sociale zekerheid van het rijnlands model verwerkt zijn? In het politieke discours hebben verschillende politieke partijen zich gemengd en werpen zich op als sponsors van de met hun politieke waarden overeenstemmende modellering van de sociale zekerheid.

Economische en culturele factoren en de toegang tot en kennis van de journalistiek praktijk vormen belangrijke determinanten voor de mate van het succes van een sponsor om zijn frame van het bediscussieerde te laten zegevieren. In de context van deze thesis zijn deze aspecten van macht relevant maar vallen ze buiten de scope van het type onderzoek dat hier wordt besproken.

De politieke waarden daarentegen bieden wel aanknopingspunten voor het analyse model van Crombach c.s. Elk politiek gedachtegoed heeft waarden, vaak in de vorm van min of meer vastgeroeste dogma's en mantra's die zelden ter discussie worden gesteld. Deze mantra's worden, sterker nog, gebruikt ter motivering, onderbouwing en legitimering van politieke keuzes en standpunten. Dergelijke waarden liggen diep verankerd in het politiek bewustzijn van de betreffende politieke beweging, maar ook in het bredere veld van culturele waarden. Liberalen zijn voor individuele keuzevrijheid, een kleine staat en vrijhandel. Sociaal-democraten grijpen snel naar het argument van gelijkheid en solidariteit. Dergelijke politieke automatismen zijn zelf onderhevig aan

verandering, maar bevinden zich wel op een dieper liggend niveau dan de discussies over concrete beleidsissues.

Waar Carragee en Roefs de nadruk op leggen, is frame constructie: hoe komt een frame tot stand. Welke groepen concurreren om betekenisverlening in welke discoursen met gebruikmaking van welke economische en culturele middelen? Dat zijn de belangrijkste vragen die Carragee en Roefs opwerpen. Bovendien sluiten zij aan bij de hegemonie theorie en de betekenis van deze theorie voor framing onderzoek. Daarmee doelen zij op framing onderzoek dat frames interpreteert als betekenissen die de status quo onderhouden en zich voegen naar de dominante elites¹⁰⁵.

Carragee & Roefs zien nieuwsteksten als het forum waarop deze strijd om betekenis gestreden wordt¹⁰⁶. Het model van Crombach c.s. kan bijdragen aan het machtsvraagstuk door boven water te halen aan welke politieke waarden verhalen worden verankerd. Zo kunnen bijvoorbeeld een aantal aspecten uit de discussie worden opgesomd die infereren dat het angelsaksisch model asociaal is. Deze inferentie zou dan verankerd kunnen zijn in het automatisme van het solidariteitsdenken en de concepties van risicospreiding en compensatie voor de zwakkere groepen in de samenleving die daarbij horen. Maar dat is voorbehouden aan concreet onderzoek dat zich bedient van de hier geponeerde theorie en het instrument van Crombach c.s.

¹⁰⁵ Carragee & Roefs, 2004, p. 222

¹⁰⁶ Ibidem, p. 216

BRONVERMELDING

Adebanwi, W. 2004, "The Press and the Politics of Marginal Voices: Narratives of the Experiences of the Ogoni of Nigeria", *Media, Culture & Society*, vol. 26, n. 6, pp. 763-783.

Bal, M. 1990, *De Theorie van Vertellen en Verhalen; inleiding in de narratologie*, 5 edn, Dick Coutinho, Muiderberg.

Barthes, R. 1996, "Introduction to the Structural Analysis of the Narrative", *Communications* n. 8, pp. unkown, stencilled copy.

Brewer, P. R. 2003, "Priming or Framing; Media Influence on Attitudes toward Foreign Countries", *Gazette: The International Journal for Communication Studies*, vol. 65, n. 6, pp. 493-508.

Carey, J. W. 1992, "A Cultural Approach to Communication," in *Communication as Culture; Essays on media and society*, Routledge, New York; London, pp. 13-36.

Carragee, K. M. & Roefs, W. "The Neglect of Power in Recent Framing Research", *Journal of Communication*, vol. 54, n. 2, pp. 214-233

Condit, C. M. & Selzer, J. A. 1985, "The Rhetoric of Objectivity in the Newspaper Coverage of Murder Trial", *Critical Studies in Mass Communication*, vol. 2, n. 3, pp. 197-216.

Crombag, H. F. M., Van Koppen, P. J., & Wagenaar, W. A. 1994, "Verhaal en verankering," in *Dubieuze Zaken; De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, 2 edn, Uitgeverij Contact, Amsterdam; Antwerpen, pp. 41-77.

Durham, F. D. 1998, "News Frames as Social Narratives: TWA Flight 800", *Journal of Communication*, vol. 48, n. 4, pp. 100-117.

Entman, R. M. 1993, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, vol. 43, n. 4, pp. 51-58.

Ettema, J. S. & Glasser, T. L. 1988, "Narrative Form and Moral Force: The Realization of Innocence and Guilt Through Investigative Journalism", *Journal of Communication*, vol. 38, n. 3, pp. 8-26.

Fiske, J. 1990, *Introduction to Communication Studies*, 2 edn, Routledge, London.

Gamson, W. A. "Review: Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience", *Contemporary Sociology*, vol. 4, n. 6, pp. 603-607

Hall, S. 1997, *Representation; Cultural Representations and Signifying Practices*, 1 edn, Sage Publications Inc., Thousand Oaks; London; New Delhi.

Hanson, R. E. 1997, "Objectivity and Narrative in Contemporary Reporting: A Formal Analysis", *Symbolic Interaction*, vol. 20, n. 4, pp. 385-396.

Lucaites, J. L. & Condit, C. M. 1986, "Re-constructing Narrative Theory: A Functional Perspective", *Journal of Communication*, vol. 35, n. 4, pp. 90-109.

Lull, J. & Hinerman, S. 1997, *Media Scandals, Morality and Desire in the Marketplace*.

Oosterling, H. 2000, *Radicale Middelmatigheid*, Boom, Amsterdam.

Pan, Z. & Kosicki, G. M. 1993, "Framing Analysis: An Approach to News Discourse", *Political Communication*, vol. 10, pp. 55-73.

Pan, Z., Chin-Chuan Lee, Joseph Man Chan, & Clement Y K So 1999, "One Event, Three Stories; Media Narratives of the Handover of Hong Kong in Cultural China", *Gazette*, vol. 61, n. 2, pp. 99-112.

Peursen, C. A. van, 1992, *Verhaal en Werkelijkheid: een deiktische ontologie* Kok Agora; DNB/Pelckmans, Kampen; Kapellen.

Rankin, J. 2002, "What is Narrative? Ricoeur, Bakhtin and Process Approach", *Concrescence: The Australian Journal of Process Thought*, vol. 3, pp. 1-12.

Reese, S. D. 2001, "Prologue - Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research," in *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding*

of the Social World, Stephen D. Reese, jr. Oscar H. Gandy, & August E. Grant, eds., Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, New Jersey, London, pp. 7-31.

Roermund, B. van, 1993, *Recht, Verhaal en Werkelijkheid*, 1 edn, Coutinho, Bussum.

Ryan, M. 2004, "Framing the War Against Terrorism", *Gazette: The International Journal for Communication Studies*, vol. 66, n. 5, pp. 363-382.

Schudson, M. 1982, "The Politics of Narrative Form: The Emergence of News Conventions in Print and Television", *Daedalus*, vol. 111, n. 4, pp. 97-112.

Thornborrow, J. & Fitzgerald, R. 2004, "Storying the News through Category, Action and Reason", *The Communication Review*, vol. 7, pp. 345-352.

Verheij, B. 2001, "Anchored Narratives and Dialectical Argumentation", *paper for ICAIL 2001 Workshop on AI and Legal Evidence*, maart 2001.

White, H. 1984, "The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory", *History and Theory*, vol. 23, pp. 1-33.